

ORSZÁGÉPÍTŐ

ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS FOLYÓIRATA • 19. ÉVFOLYAM • TÉLI SZÁM • ÁRA 600 Ft.

**VÉLEMÉNYEK A TERVEZÉSRŐL
BUDAJENŐ, FEJLESZTÉSI TERVEK
AZ EGYESÜLÉS ÚJ TAGJAI III.
NÉMETH ZSOLT: A KÉPES KRÓNICA
LÁNSZKI IMRE TANULMÁNYA IV.
SÁROS LÁSZLÓ A VÁCI FŐTÉRRŐL
† HEIL TIBOR † KÓNYA ÁDÁM
POLLACK MIHÁLY LÉPCSŐHÁZAI**

**MELLÉKLET: 125 ÉVE
SZÜLETETT KÓS KÁROLY**

2008/4

ORSZÁGÉPÍTŐ

TIZENKILENCEDIK ÉVFOLYAM

HARMADIK SZÁM

KÓS
KÁROLY
EGYESÜLÉS

nka
Nemzeti Kulturális Alap

- 2 VÉLEMÉNYEK A TERVEZÉS HELYZETÉRŐL
Schneller István, Erhardt Gábor
- 8 BUDAJENŐ, FEJLESZTÉSI TERVEK
Mátéffy Anna: A főépítész gondoljai és örömei
Kuli László: Fejlesztés és értékemgőrzés
- 20 A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÚJABB TAGJAI III.
Csíky és Társa beruházás-szervező Kkt.
- 22 NÉMETH ZSOLT: A Képes Krónika
- 27 LÁNSZKI IMRE: Ős-Buda eredete, Fehérvár, fejedelmi sírok
- 32 MEZEI ZSÓFIA: Vándorlás Csíksországban
- 34 SÁROS LÁSZLÓ: A Citrom-díjas váci főtér ismertetése
- 40 FÁBIÁN GÁSPÁR: Építészeti múzeumot!
- 42 HEIL TIBOR 1963–2008
- 43 KÓNYA ÁDÁM 1935–2008
- 28 POLLACK MIHÁLY lépcsőházai

E számunk melléklete: 125 éve született Kós Károly

A címlapon és a belső borítón: Budajenő, ravatalozó; Kuli László terve
A hátsó borítón a Pollack Mihály tervezte, Kossuth Lajos utca 5. szám alatti
Horváth-ház lépcsőháza (Itt működött Landerer és Heckenast nyomdája,
ahol a Nemzeti Dalt nyomtatták.)

E számunk az OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM Nemzeti Kulturális Alap támogatásával készült.

KÁLMÁN ISTVÁN, KAMPIS MIKLÓS, MAKOVECZ IMRE, AXIS Építészroda Kft., BALOGH LEVENTE, BAU-SYSTEM Építőipari Szolgáltató Kereskedelmi Kft., BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft., BODONYI Építész Kft., BOGOS ERNŐ, CSÍKY és Társa Beruházásszervező Kkt., DÉVÉNYI és Társa Építész Kft., EKLER KÁROLY, ESZENYI ÁKOS, ESZTÁNY GYÖZŐ, FARKAS MIKLÓS, FRISCH MIHÁLY, GERLE JÁNOS, HADAS Múterem Kft., HUNGARO-THERM Épületgépészet, KOMÁRY ÉPÍTŐ Kft., KÖR Építész STÚDIÓ Kft., KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt., KVADRUM Építész Iroda Kft., LITKEI TAMÁS GYÖRGY, MAKONA ÉPÍTÉSZIRODA KFT., MEDITERRÁN KERÁMIA Kft., MÉRMŰ Építészeti és Környezetvédelmi Szövetkezet Kft., MÜLLER CSABA, NRZST Építésműhely Kft., OPEION Bt., PAGONY Táj- és Kertépítész Kft., PAPP VILMOS, PARALEL Építészroda Kft., SÁROS és TÁRSA Építészroda Bt., TÁJRAJZ Bt., TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., UNITEF –83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt., VÁNDORÉPÍTÉSZ KFT.
TÁMOGATÓK: Bonex Építőipari Kft., Compart Stúdió Kft., Arker's Stúdió Kft., Farkas Építészroda, Felületkémia Kft., Forma Rt.

ORSZÁGÉPÍTŐ – a Kós Károly Egyesülés folyóirata. Megjelenik negyedévenként. Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; postacím: 1034 Budapest, Kecse utca 25. Bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 Felelős kiadó: Siklósi József. Felelős szerkesztő: Gerle János; e-mail: gerlej@t-online.hu. Lapterv, tipográfia: Makovecz Benjamin; e-mail: makoveczb@mail.datanet.hu. Nyomás: Julianus Kft., Budapest. – ISSN 0866-0069 – A lap előfizethető ártalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen. Szerkesztőségi ügyintézés, szervezés, előfizetés az alábbi címen: Artbureau Kft. 1065 Bp. Nagymező u. 4. I/132. telefon/fax: 322-0677; e-mail: haabk@freestart.hu. Egy szám ára: 600 Ft. Előfizetési díj a 2009. évre 2500 Ft. Külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk. MEGVÁSÁROLHATÓ: Budapest Galéria, D2K (1066. Bp., Ó u. 19.), UR Könyvkiadó Ker. és Tipográfiai Stúdió Kft., Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.), Fehér Ló Fia Könyves bolt (Bp. VIII. József u. 8.), Gondolat Kiadói Kör, Heltai Gáspár Könyvesbolt (1054 Bp., Alkotmány utca 12.), Írók Boltja (Bp. VI. Andrassy út 45.), Parnasszus Kiadó Kft. (1065 Bp., Andrassy út 45.), Kós Károly Alapítvány/Artbureau Kft. (1065 Bp., Nagymező utca 4.), Lira és Lant Rt. Szakkönyvtáruháza (Bp. VI. Nagymező u. 43.), Litea Könyvesbolt és Teázó (Bp. I. Hess András tér 4.), Lord Extra Kft. könyvesboltja (6800 Hódmezővásárhely, Andrassy út 5-7.), Lyra Könyvesház (2600 Vác, Piac utca 1.), Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Örpacsrta utca 2.), Püski Kiadó Kft. (Bp. I. Krisztina krt. 26.), Rádai Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.), a SZKITIA Nagykereskedés (Bp. XI. Ménesi út 1/a.), TLA, Vanyonkezelő és Hasznosító Kft. (1125 Bp., Szilágyi Erzsébet fasor 22/b), Budapesti Teleki Téka (1088 Bp., Bródy Sándor utca 46.), Vince Kiadó Műcsarnok könyvesboltja (1146 Bp., Dózsa György út 37.) Az Országépítő honlapjának címe www.orszagepito.hu

VÉLEMÉNYEK A TERVEZÉS HELYZETÉRŐL

Kérésünkre jeles építészek mondják el véleményüket az építészeti tervezés jelenlegi helyzetéről, a problémák okairól és megoldásuk esetleges lehetőségeiről. A vélemények közlését következő számainkban folytatjuk, és örömmel fogadjuk Olvasóink észrevételeit, hozzászólásait is. – a Szerkesztőség

Schneller István VÁROS ÉS VIDÉKE VÁNDORÚTON

Mielőtt a jelenkori városiasodás és környezetünk reálszférájának sokszor kínzó kérdéskörében elmélyednénk és új feladatokat tűznénk ki, át kell tekinteni a területfejlesztés és az építésügy helyzetét a mai magyar társadalomban. Az elmúlt 20 év az építésügy tekintetében a gazdátlan hánytatás időszaka volt, még akkor is, ha egy-egy helyen nívós részeredmények születtek is.

20 évvel ezelőtt szűnt meg az *Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium*, az ÉVM, amelyik rossz és jó tulajdonságaival egyetemben mégiscsak egy helyen kezelte a terület- és településfejlesztés és -rendezés, valamint az építésügy problémaköreit.

1988-ban az egész ügy átkerült a *Közlekedési, Hírközlési és Építésügyi Minisztérium* érdekkörébe, ami talán még azt az üzenetet hordozta, hogy a település az infrastruktúra egy fajtája, amely a társadalom életében olyan szerepet tölt be, mint a közlekedési vagy hírközlési hálózat, azaz szolgálja az emberi társadalmat.

A rendszerváltozás után 1990-től az új kormányzati struktúrában a *Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium* lett az átfogó értelemben vett építésügy gazdája és elmondhatjuk, hogy ez volt a rendszerváltás utáni időszak legnyugodtabb periódusa. Az a nyolc év, amikor a szakmát máig meghatározó két legjelentősebb törvény, a területfejlesztésről és területrendezésről szóló Területfejlesztési Törvény valamint az épített környezet alakításáról szóló új Építési Törvény megszületett, és a hozzájuk tartozó intézményi és jogszabályi háttér elkezdett kiépülni. Meg kell jegyezni, hogy a környezetvédelemről szóló törvény megszületését meg kellett várnia az építésüggyel foglalkozó törvénynek, így az építési törvény jóváhagyása mintegy két évet csúszott. Ez a tény is mutatja, hogy már ebben a minisztériumban is az építésügy az általában vett környezetvédelemhez képest alárendelt szerepet kapott. Fentiek elle-

nére megindult az átfogó területrendezési tervek készítése (Országos Területrendezési terv, Balaton Kiemelt Üdülőkörzet és a Budapesti Agglomeráció Területrendezési Terve), elkezdett kiépülni a főépítész hálózat, úgy tűnhetett, hogy kezd felépülni egy – a piacgazdasághoz, a megerősödött önkormányzatisághoz illeszkedő új rend. Érdekes, hogy a KTM-hez való tartozás túlélte a 94-es kormányváltást.

A kialakuló rend azonban nem igazán tetszett az új gazdasági és politikai elitnek; egy olyan gazdaságban, ahol az ingatlanfejlesztés a környezetalakítás kulcsszereplőjévé válik, a rendezettség nem kívánatos, mert a rendezett viszonyok gátolják mind regionális, mind helyi szinten a területek áruba bocsátását. A kedvezőtlen előjelek már a KTM-ben korábban is megmutatkoztak, hiszen az első időszakban két államtitkári súllyal – a területfejlesztési és építésügyi államtitkári hellyel – bíró terület pozíciót veszített: megszűnt az építésügyi államtitkári pozíció, és a környezetvédelem és a vízügy mellett már csak a területfejlesztés bírt államtitkári ranggal.

1998-tól a területfejlesztés és az építésügy az új koalíciós kormányzás alkujában a kisebbik koalíciós partner által irányított *Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium*-hoz került, ahol mesterkéltny magyarázattal, a mező- és erdőgazdaság mellett a vidékfejlesztés részeként az agrárium mellékterméke lehetett. Persze mindezek mögött már felsajlott a területfejlesztési támogatások feletti uralom fontossága, és látni lehetett az országos és területi szintek – a fejlesztési források elosztásán ütköző – nagy vetélkedőjét.

2002-től az új felállású kormányzati struktúrában a területfejlesztés már elfoglalta a neki kijáró koncentrált hatalmi pozíciót és a *Miniszterelnöki Hivatal* felügyelete alá került, míg a szegényebb kistestvér, az építésügy elfoglalta helyét a már polgárisulni látszó *Belügyminisztériumban*.

A fejlesztéspolitika és a rendezési tervezés kettéválasztásának alapjaiban elhibázott gyakorlata így már intézményesülten is megjelent, hiszen más miniszteriális szerv volt felelős a fejlesztéspolitikáért és megint más a rendezett települési és táji környezetért, az épített környezet alakításáért. A 2002-ben felállt *Nemzeti Területfejlesztési Hivatal* 2004-ben átalakult *Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatallá*, már névváltozásaiban is jelezve azt a bizonytalanságot, amelyet fejlesztés és rendezés kettéválasztása okoz. 2006-ban *Országos Területfejlesztési Hivatal* néven a fejlesztéspolitikai és területrendezési feladatok egy helyen maradtak anélkül, hogy a településrendezéssel és építésüggyel szorosabb kap-

csolatba léptek volna. Csak zárójeles megjegyzés lehet, hogy a sűrű névváltozás micsoda zavart nemzettudatról árulkodik, hiszen ugyanazt a feladatot egyszer nemzeti, majd magyar, végül országos intézmény látja el, jelezve, milyen szégyenlősen mondjuk ki, hogy valami nemzeti vagy pláne magyar, s inkább visszatérünk a semleges *országos* szóhoz.

Eközben a településrendezés és az építésügy csak egy évig pihent a BM-ben, hogy ezután látszólag új, önálló életre keljen. 2004-ben ugyanis megalakult az *Országos Lakás- és Építésügyi Hivatal*, becenevén OLÉH. A szakma üdvrivalgással fogadta ezt az intézményesülést, hiszen úgy tűnt, hosszú évek után az építésügynek önálló kormányzati gazdája lesz. Csak azt nem vették észre a szakmai szervezetek illetékesei, hogy a hivatal vezetője már nem lévén miniszteri rangban, nincs is jelen a kormányban, vagy legalábbis nem kellő súllyal, így a település és építésügy kormányzati súlya a mélypontra szállt. Az sem igen segített az ügyön, hogy a tárca nélküli miniszter alá rendelt hivatalból idővel kormányhivatal lett.

2006-ban a régi-új kormányzat nagyrészt személyi okokból létrehozta az *Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériumot*, ahol terület- és településfejlesztés és -rendezés, valamint az építésügy négyéves különélés után újra egymásra lett. A végre újra kimondható rövidítéssel rendelkező új minisztériumot csak éppen kezdte megszokni a szakmai közélet, amikor is a koalíciós válság miatt újabb személycserék következtek be a kormányban, így ügyünk megint besorolatott egy újabb minisztériumba a *Nemzeti Fejlesztéspolitikai és Gazdasági Minisztériumba*.

Az elmúlt 20 év vázlatos történetéből is látszik, hogy város és vidékének ügye átlagosan alig valamivel töltött többet egy helyen két évnél, s így állandó vándorúton volt a minisztériumok és országos hatáskörű hivatalok között. ÉVM-ből a KÖHÉM-be, KHVM-ből a KTM-be, KTM-ből az FVM-be, FVM-ből a MEH-be ill. a BM-be, a BM-ből az OLÉH-ba, majd mindkettőből az ÖTM-be, s végül az ÖTM-ből az NFGM-be. Magyarra lefordítva ez azt jelenti, hogy város és vidéke ügye volt már építésügy, közlekedésügy, környezetvédelem, földművelésügy, kancelláriahivatali kérdés és belügy, lakásügy, önkormányzati majd végül gazdaságfejlesztési ügy.

Ez a tragikomikus hazátlanság két dolgot jelez: az egyik az, hogy az egész ügy nem fontos, mert ide-oda lehet tenni, lehet éppen bárminek a függeléke, és kíváncsian várhatjuk, hogy a következő kormányban melyik minisztériumba kerül. Annyi bizonyos, hogy a számba jöhető minisztériumok közül már többen volt, mint ahol nem, hiszen a külügybe, hadügybe vagy pénzügybe mégsem kerülhet.

Vagy éppen az a helyzet, hogy a dolog túlságosan is fontos, de ahhoz fűződik érdek, hogy ne legyen a fontosságának megfelelő politikai súlya, mert még rend találna lenni és nem lehetne a zavarosban halászni oly könnyedén.

A másik dolog, amit jelez az, hogy ide-oda lehet tenni, hogy tulajdonképpen senki nem tudja, hogy mit is jelent, hová is tartozik ez az ügy. Mi is ez a *bigyó*, ami lehet városfejlesztés, infrastruktúra, környezetvédelem, földművelés, belügy, lakásügy, önkormányzatiság vagy éppen gazdaságpolitika.

Ez a *bigyó* az életünk, azaz az életünk keretét alkotó épített és természeti környezet.

Komollyá ezt a vándorhelyzetet az teszi, hogy éppen ugyanebben az időszakban, amikor a szakterület gazdája ilyen gyakran változott, akkor zúdult rá az ország településeire a piacgazdaságra való átmenet összes nehézsége és újszerűsége. Ekkor privatizálták a lakásállomány szinte egészét, ekkor ment tönkre és szerveződött újjá a volt szocialista nagyipar, ekkor oszlottak fel, illetve kerültek privatizálásra a nagyüzemi mezőgazdasági egységei, ekkor zúdultak rá az országra a bevásárlóközpontok, logisztikai és raktárbázisok élmény- és lakóparkok. Összefoglalva ekkor történtek meg azok a változások, amelyek a környezet átalakítására a legnagyobb hatással voltak. Az építésügy kormányzati szinten gyenge mivolta ezeknek a változásoknak a mederben tartását nehezítette meg. Vagyis itt merül fel az az elhessegethetetlen gondolat, hogy talán nem is véletlen ez az alulkezelttség, talán igen nagy érdekek fűződtek ahhoz, hogy ne legyen erős építésügy.

Az építésügy közvetlen környezetünket érintő sorsa azonban nemcsak kormányzati szinten dől el, hanem az egyes településeken, kistérségekben. Ezért vessünk egy pillantást a kormányzati szint után az önkormányzati szintre, a helyi vagy települési szintre. A korábban említett Építési Törvény lakonikusan fogalmazza meg az önkormányzat szakmai feladatait város és vidékével kapcsolatban: *Az önkormányzat településfejlesztéssel és -rendezéssel kapcsolatos döntéseit az önkormányzat hivatalában dolgozó főépítész készíti elő*. Tehát a főépítész tulajdonképpeni feladata a települések jövőjének tervezése, terveztetése, és nem annyira az egyedi épületek tervezése vagy engedélyezése. A főépítész megnevezés hagyománytiszteltből maradt meg, igazi neve városépítési igazgató vagy tanácsnok lenne. Azt is mondhatnánk, a jó értelemben vett településmérnök, akiknek az oktatása végre megindult Magyarországon.

Magyarországon 3200 település van, és ezek közül hozzávetőlegesen 200-ban dolgozik főépítész, és még 100-ban van nem főállású főépítész tanácsadó. Majdnem 3000 te-

lepülésen nincs. Persze jól tudjuk, hogy a nagyobb lélekszámú településeken van és népességarányosan nézve a lakosságnak legalább kb. 40 %-a él olyan területen, ahol főépítész dolgozik. Csak az a kérdés, hogy a főépítész vagy majdan településmérnök milyen szakmai súllyal rendelkezik a helyi döntéshozatalban. Sajnos egyre inkább a politikai akaratot kénytelen kiszolgálni. Irodájában kevés munkatársa van, annyira futja erejéből, hogy megbízást ad településtervek készítésére és az elkészült munkát a politikai testület elé terjeszti.

Ha alaposabban megnézzük az ügyet, és kicsit körül is nézünk Európa tőlünk nyugatra eső részében, azt láthatjuk, hogy a nagyvárosokban a főépítész vagy városrendezési osztályvezető keze alatt 250-300 főnél kevesebb nem dolgozik. Tőlünk nyugatra nem is értik azt a kérdést, hogy kik készítik a város terveit, mert magától értetődik, hogy ezt csak a városi alkalmazásban álló településmérnökök, építésszek és közlekedés- és közműtervezők készíthetik. Tudják ugyanis, hogy a közérdek képviselője csak úgy valósulhat meg, ha a közösség szabja meg az érdekek határait.

Nem úgy, mint nálunk, ahol az ingatlanfejlesztők finanszírozzák a látszólag önkormányzati megbízásból, lezörítottnél, magántervező cégeknél készülő terveket. Az egyre szokásosabbá váló megoldás ugyanis az, hogy az önkormányzatok nemcsak nem működtetnek tervező részleget, hanem a szigorúan önkormányzati feladatként jelentkező településtervezés finanszírozását a fejlesztőkkel, befektetőkkel finanszíroztatják. Ez pedig azt jelenti, hogy a gazdasági érdek szinte áttétel nélkül jelenik meg a településrendezési tervekben. A finanszírozó fejlesztőnek kiszolgáltatott várostervező azt rajzolja le, amit a „megbízója” diktál, és ezzel bezárul a kör. A településtervezés közérdekű feladata magán- és csoportérdekek kiszolgálójává válik. A tervek jóváhagyását – bár a választott politikai testület feladata – pedig a gazdasági és politikai szereplők háttéralkuinak sokasága biztosítja. A háttéralkukra pedig a politikai pártoknak is „szüksége” van, hiszen hogyan finanszíroznák különben saját újraválasztásukat. Ennek szükségességéről a politikai szereplők többsége meg van győződve, hiszen azt, hogy ő a döntéshozatalban ott legyen, közérdeknek tekintti. Ezért a településfejlesztésért és -rendezésért felelős főépítész már közvetlenül a gazdasági és politikai érdekek mentén történő döntések pusztá végrehajtójává válik, ahelyett hogy valóban az önkormányzat főépítésze lenne.

Ebben az ördögi körben formálódik az a bizonyos „bigyó” (az életünk, a világban elfoglalt helyünk, amit az országos vagy kormányzati politika nem tud vagy nem akar

a helyére tenni, a helyi politika pedig saját közvetlen politikai-gazdasági érdekének rendel alá. Így rendelődik mindenünk a gazdasági érdekek alá, így hatja át életünk minden szféráját a legprimitívebb profithajszolás. Így születnek meg a tájromboló óriásplakátok a legszebb tájainkon átvezető utak mentén, így épülnek a legolcsóbb anyagokból felnagyított, cipősdoboz formájú épületek, így kényszerülnek autós bevásárlásra a városszéli bevásárlóközpontokba a városlakók, így épülnek el a vízpartok a Balaton mentén vagy a zöldterületek a városzéleken és így sűrűsödnek be mértéktelenül a belső városrészek.

Amit most elmondok nem gyászbeszéd, hanem éppen a jövőre vonatkozik. Reményeink szerint egyszer megállapodik szakmánk kormányzati szintű képviselője. Ha ez kellő súllyal rendelkezik, megkövetelheti az önkormányzati szférától is a szakmaiságot. Ekkor lehet, majd ha nem is minden településnek főépítésze, de minden városnak és vidékének főépítési irodája, ahol településmérnökök, tájépítésszek, építésszek és infrastruktúra tervezők sokasága dolgozza ki a közérdekű települési és területi terveket. Az ingatlanfejlesztők saját településmérnököket fognak alkalmazni, hogy vitába szállhassanak az önkormányzat tervezőivel és a vitát majd a kormányzati vagy területi főépítész hivatalában dolgozó településmérnökök döntenek el.

Ehhez az szükséges, hogy a környezetalakítás kiszabaduljon a gazdaság és a korrupció fogságából, elfoglalja méltó helyét az országos és a helyi politikában, legyen önálló építésügyi-városfejlesztési és lakásügyi minisztérium. A településtervezésnek kellő szakmai súlya legyen a helyi önkormányzatoknál, területi és települési terveket csak az önkormányzatok, illetve önkormányzati többségi tulajdonban lévő tervező intézetek készíthessenek. A tájépítészet, az építészet és a közterület tervezés legfontosabb feladatait országos vagy nemzetközi tervpályázatokon kiválasztott tervezők végezzék, ne lehessen közpénzt is felhasználó be-ruházást tervpályázat nélkül megvalósítani.

A környezetalakításban valójában a közérdek érvényesüljön. Ez pedig nemcsak elvont jogi kategória, hanem húsba vágó valóság. Az élhető és esztétikus helyek megteremtése ugyanis az egyik legfontosabb közérdek, hiszen az emberhez méltó környezet felemeli a lelket és ezáltal az emberi együttélést is jobbá teszi. A környezet nemcsak anyagi erőforrás.

(Fenti előadás a Duna Charta és az Élőlénc Magyarországiért Vagyonleltár-konferenciáján hangzott el 2008. októberében)

Erhardt Gábor A HEGYALJAI KULTÚRTÁJ ŐRZŐI

Tokaj-Hegyalján dolgozó építésszekként számtalanszor ütköztünk a kérdésbe: ki felelős ezért a tájért, annak épített örökségéért? Ki idézi elő a változásokat és milyen eszközökkel? Ezekre a kérdésekre keressük, kicsit leltárszerűen a választ, néhány példán keresztül mutatva be a jelenlegi állapot visszasságait.

A felsorolást a legnagyobb szervezeti egységgel, az Európai Unióval kell kezdeni, amely átláthatatlanul sok úton-módon szól bele Tokaj-Hegyalja életébe a tokaji név használatától, az élelmiszer egészségügyi előírások és jogszabályok kereteinek meghatározásán át a művelhető szőlőterületek kiterjedésének limitálásáig. Az épített örökség védelméért közvetlen EU-s pénzforrást eddig egyetlen egyszer sikerült felhasználni, a néhány éve lezárult Összefogással Tokaj-Hegyalja Világörökségéért projekt keretében. Tizennyolc kisebb-nagyobb projekt valósult meg egy erre a célra, a települések önkormányzatai által alapított egyesület és egy budapesti közvetítő cég felügyelete alatt, összesen két milliárd forintból. Talán nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy ennél jóval többre lenne szüksége a régióknak, ha komolyan gondolja a világörökségi ranghoz méltó arculat elérését.

A teljes projekt több évig tartott, amiből tervezésre körülbelül három hét állt rendelkezésünkre. Rohamtempóban készült vázlattervek alapján kellett meghatározunk az adott pénzkerethez rendelhető műszaki tartalmat, a két évvel később felépített épületekre. Természetesen a pályázható tételekből az építészeti tervezés mindig kimaradt, így a tervezés rezsiköltségen folyt (annyi mindig előteremtődött valahonnan), sőt a kiviteli terveket a kivitelezőkkel rendeltették meg, ami meglehetősen furcsa szituációt eredményezett. Európa boldogabb felén kimondottan büntetik a megrendelő érdekérvényesítő képességének korlátozását.

A pénzből önkormányzati tulajdonú épületek épültek vagy kerültek felújításra. Ezeket az önkormányzatoknak öt évig kell nonprofit módon működtetniük, ami a települések forráshiányos állapota miatt inkább teher, mint öröm. A lebonyolítás átgondolatlansága, a sietség miatt nem tudott mindenki életképes projektekké előállni, így a megvalósult építmények kihasználtsága, néhány kivételtől eltekintve, kérdéses. A projekt elemei között van a szerencsi Világörökség Kapuzat, a mádi Szilvásfürdő rekonstrukciója, a sárospataki vár nyugati tornyának rekonstrukciója és még számos kisebb önkormányzati épület (csónakház, tájház, kulturális központ, stb.)

Az EU tagság talán legfontosabb hatása – nem csak a borvidéken – a fejlesztési pénzekért való pályázás rendszere, amely négy éves tagságunk után mostanra kezd intézményesülni, bár a gyermekbetegségeknek se szeri, se száma. Könnyű volna mindezt az EU nyakába varrni, ám a nehézségek jelentős részét a helyi testületek működésének kiforratlansága, a felkészülési idő rövidsége okozza.

Ez azonban már átvezet a második legnagyobb szereplő, az állam szerepének tárgyalására, hiszen a pályázatok konkrét céljait és feltételrendszerét a kormány fogalmazza meg, ami a helyiek igényeitől és képességeitől néha igen messze áll. A fent említett pályázatlebonyolítói, szervezeti hiányosságok természetesen itt is megemlíthetők, ugyanakkor a pályázatokkal leginkább az időbeli bizonytalanság miatt van gond. Előfordul, hogy az évek óta ígért pályázat egyszer csak megjelenik és egy hónapig van nyitva, azaz ennyi idő áll rendelkezésre, mondjuk egy ezer négyzetméteres borászat megtervezésére, a hatóság által előírt, szinte használhatatlan rendszerű költségvetési kiírás elkészítésére, a (több száz oldalas) pályázati dokumentáció összeállítására. A borászat és a borturizmus jelenleg a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumhoz tartozik, amelynek pályázati módszerét, ha megszeretni még nem is tudtuk, már kezdjük kiismerni. Az a lényeg, hogy bár elég vázlattevéti szintű rajzokat beadni, azokhoz tételes költségvetési kiírást kell mellékelni, mégpedig az MVH által összeállított normagyűjtemény saját cikkszámával és áraival. Ha valamely tétel nem szerepel e normagyűjteményben, akkor arra csupán két árajánlatot kell beszerezni (ezek száma egy épület esetében több tucatra tehető). Arról nem is beszélve, hogy ki az, aki vázlattevéti alapján tételes gépészeti, vagy közmű-költségvetést képes írni? Ezért van az építész, hogy ezt rezsiköltségen kiszámolja. Tervezésről szó sincs, az egy este lezajlik, a lényeg a lóvé.

A legnehezebb feladat a rejtett aknáknak felismerése és kikerülése. Például a borászatban nem lehet kóstolóterem, mert az nem a termeléshez, hanem a vendéglátáshoz tartozik (azaz a kettes helyett a hármas támogatási tengelyhez). Nosza, akkor hívjuk borvizsgáló helyiségnek. És akkor nem is hazudtunk nagyot. A példa kiragadott, a sor szinte a végtelenségig folytatható. Ja, és a pályázatnak majd' fél év elteltével még semmilyen eredménye nem publikus.

A borregió életében, fejlesztésében az állam a támogatás mellett a szabályozás eszközével is aktívan részt vesz. Az építési jogszabályok visszasságainak tárgyalására e cikk keretei messze nem elegendőek, csak annyit említenek, hogy a tervezés folyamatát alapvetően befolyásoló jogszabályok jöszerevel félévente változnak, nem feltétlenül jó irányban.

Külön fejezet lehet a rendezési tervek kérdése. Mint tudjuk, minden település megadott határidőig köteles volt szabályozási tervet készíttetni. A jogi kötelezettség mellé forrást nem rendelt az állam, így amennyire kapkodva, legalább annyira olcsón kényszerült a települések többsége a szabályozási tervet elkészíttetni. A jogszabályban szerepel egy kitétel, miszerint a rendezési terv készítésének időszakára települési főépítést kell alkalmazni, vélhetően a rendezési terv készítésének felügyelete miatt. Igen ám, de mit csinál a megszorult önkormányzat? A rendezési tervet készítő építést bízta meg a főépítési teendők ideiglenes ellátásával. A szabályozási terv minőségére gyakorolt hatás könnyen elképzelhető.

Ezzel el is érkeztünk az önkormányzatokhoz, akiknek a borvidék rövid és hosszú távú jövőjének alakításához szükséges minden lehetőség, eszköz és képesség a kezükben kellene legyen. A lehetőségek és eszközök tekintetében a fentiek (a forráshiány és a pályázati rendszer sajátosságai) miatt a tette kész önkormányzati vezetők a kezdeményező, irányító szerepből az üzött, görcsösen megfelelni akaró és ügyeskedő szerepébe kényszerülnek. A helyzet mindenki számára ismerős.

A képességek kérdése ritkábban kerül szóba. Az ezzel kapcsolatos, idegenül hangzó kifejezés azt jelenti, hogy például a településsel, szűkebben, annak épített örökségével, illetve a település szerkezetével kapcsolatos döntéseket az ahhoz legmegfelelőbb képességekkel (végzettséggel, gyakorlattal és hatáskörrel) rendelkező személy hozza meg. A helyi értelmiség szocializációs okokból és kapcsolattrendszere kötöttségei miatt nem képes e területen megfelelő döntést hozni. (A korrupciónak még nem is beszéltünk.)

A település felügyeletének egyik legjobb eszköze a főépítési munka, illetve a regionális tervtanács, amely minőségi ellenpontja lehetne a jogszabályokon nyugvó építészgazgatási rendszernek. Ezzel szemben jelenleg az építészgazgatási szerv a település vezetésének alárendeltje, amely mindent megtesz, amit fentről kérnek, például egy esetleges befektető terveinek megvalósításáért. Az önkormányzat számottevő bevételt remélve, minél hamarabb és minél egyszerűbben meg kívánja adni az építési engedélyt, hogy a beruházás elindulhasson. Ebben az alapvetően pénzről szóló folyamatban a minőségi ellenőrzés hátráltató erőként jelentkezik, ami a kiélezett anyagi helyzetben nem kívánatos sem az önkormányzatnak, sem a befektetőnek.

Az épített örökség védelmét szolgálta, hogy 2007. január elsejéig minden tervet az Észak-Magyarországi Területi Főépítési Iroda által működtetett világörökségi tervtanács elé kellett vinni, ami miskolci gyakorló építészekből

állt. Tavaly az iroda Miskolcra Egerbe költözött és a tervek kötelező zsűriztetése megszűnt. Helyét a megyei építész-kamara által kezdeményezett tervtanács próbálja átvenni, amelyet azonban az érintettek, azaz a települések egyelőre nem igazán tekintenek sajátjuknak.

A települések építészeti tervezéshez fűződő viszonyára jó példa az egyik Miskolc közeli kisváros, amely meghívásos tervezési árversenyt rendezett oktatási intézményeinek korszerűsítésére. Azért használom az árverseny szót, mert a közbeszerzési eljárásban az egyedüli szempont (minél alacsonyabb) tervezési díj volt. A munkákat (több ezer négyzetméter felmértlen épület felújítási terveinek elkészítését döbbenetesen rövid idő alatt) egy néhány embert foglalkoztató környékbeli építész nyerte el a kamarai díj-szabás töredékéért, ráadásul a munka elvégzéséhez szükséges tervezői jogosultság nélkül.

Egy másik, az épített örökséghez kapcsolódó történet Szerencsről. A szerencsi cukorgyár állítólag a cukorrépa magas ára miatt nem tudott gazdaságosan termelni, ezért bezárt. Az EU a túltermelés felszámolására hajlandó kártérítést fizetni (feltehetően a gyár tulajdonosának), a gyár felszámolása fejében. A felszámolás nem merül ki a gyártósorok leszerelésében és a géppark ócskavastelepre szállításában, hanem az EU (állítólag) megkívánja, hogy az épületeket is elbontsák, amelyek érthető módon jelentős anyagi és történeti értéket képviselnek. És ebben a szürreális helyzetben a város vezetése is a területén álló jelentős ingatlanvagyon ledózerolását támogatja, sőt sürgeti, mert ha nincs EU-s kártérítés, akkor nem kapják meg a gazdák a legutóbbi termésük árát. A főépítész és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal illetékesek gyakorlatilag csak a partvonalon kívülről szólhat bele a történetbe. Szép új világ. Mégpedig annak legjobb hizemű interpretálása.

Ilyen gazdasági körülmények között azon már szinte meg sem lepődünk, hogy van olyan település, amely a kiutat a világörökségi címtől való megszabadulásban látja, mivel az oly sok lehetséges beruházástól fosztotta meg a települést. Például nem lehet megépíteni a közeli völgy elárasztásával létrejövő villamos erőművet, pedig annak építési munkái öt évig ki tudja hány száz embernek adnának kenyérkereseti lehetőséget. Borítékolható, hogy e példa ragadós lesz. Például ott, ahol a több száz hektáros bányanyitási lehetőségtől esik el a település és a vállalkozó, épp a kultúrtájt óvni hivatott világörökségi védelem miatt. Pedig ott is tizenhárom (!) személy állítólagos munkahelyéről van szó, mondjuk hatvan évre. Ideális esetben ekkora terület szőlőtermeléssel többször ennyit is eltartatna. De hát a Tokaj-Hegyaljai borvidék világörökségi címe

egyelőre minimális fellendülést hozott a bortermelés és a borturizmus terén. Valamilyen okból a turisztikai attrakció témájú észak-magyarországi regionális pályázaton, amelyben a borturizmus kiemelt terület volt, a régióból egy pályázat sem jutott a második döntési fordulóba. Csak említem, hogy a pályázati beadás idén februárban volt, az első forduló döntése októberben született meg, a győztesek 2010-es építkezésre számíthatnak.

Ez a pályázat amúgyis igen emlékezetes volt, mivel jól példázta a gombhoz a kabátot elvet. Tudniillik az önkormányzatok (és a vállalkozók) az állandó forráshiány leküzdésére minden pályázaton indulni szeretnének, még akkor is, ha a pályázat témája nem nekik szól. De legalább nyernének valami pénzt, történjen, épüljön valami a faluban. Persze a pályázatok témája véletlenül sincs átfedésben a települések igényeivel. Ezen kényszerpályázatok eredménye az esetek többségében borítékolható.

Az önkormányzatokról elég is ennyi. A közösségi szervezetek felsorolásából csak a civil szféra maradt ki, amit sajnos egyszerűen elintézhetünk. Gyakorlatilag a primer tiltakozáson kívül nincs számottevő tevékenységre ereje. Ennek okát boncolgatni nem e cikk feladata, inkább szociológusokra vár. Sajnálatos, hogy így van. A lehetőségek, eszközök és képességek hiánya itt is döntő fontosságú. Pedig egy kultúrtájt nem lehet jogszabályokkal, rendezési tervekkel, építési előírásokkal fenntartani, ápolni. Kiművelt emberfők kellene ide, akik közösséget képesek teremteni és alkotni. Ennek nyomai a borvidék eredetvédelmi egyesületétől (a Tokaji Bormívelők Társaságától) eltekintve szinte sehol sem fedethetők fel.

A felsorolás végére maradt a magánszféra, a helyben lakók és az itt befektetni szándékozók. Elsőnek említendők a helybeliek, akik az épületeiket lakják, használják, tartarozgatják (többnyire engedély nélkül), helyi szakikkal, érthető módon a lehető legolcsóbban. Ebben a helyzetben is az építész csak a dolgok „rendes” menetének megakasztója, amennyiben ragaszkodik az alapos tervezéshez (felmérés, vázlattev, engedélyezési és kiviteli tervek készítése), illetve a kivitelezés közben tartásához, minőségi felügyeletéhez, amivel a falukép járna elsőlegesen és hosszú távon jól.

A faluképet szintén kis mértékben befolyásolják azok, akik lakóépületet vesznek itt, mondjuk hétvégi ház céljára. Velük elvileg kevesebb a gond, mivel ilyet elsősorban elkötelezettek, a terület iránt érdeklődők tesznek. Mivel

nem állandó tartózkodásra veszik e házakat, a felújításnál nem a praktikus, lakhatósági követelmények szerepelnek az első helyen, hanem az értékek megőrzése. Azonban egyre erősebben érzékelhető a környéken a Balaton-felvidék szindróma, miszerint sikk itt házat venni, bebírónak lenni, de a szőlőben való tevékenykedés, a környék értékeinek értő gondozásából adódó teher vállalása nélkül.

Végezetül itt vannak a borvidék adottságait kihasználó igyekező vállalkozók. A nem feltétlenül környékspecifikus energiatermelés mellett a bányászat és értelemszerűen a borászat, illetve az ahhoz kapcsolódó turizmus teszi ki a vállalkozások döntő volumenét. Az energiaszektorral és a bányászattal alapvetően a méretek és a fenntarthatóság miatt van gond, míg a borturizmusnál a koncepciótlanság okozza a legtöbb problémát. Vannak diszponált települések, amelyekben a fenti vállalkozások szívesen megtelepülnek, de nem alakítanak ki szerves kapcsolatot a hellyel. Használják a hely nevét, de annak történetétől gyökeresen eltérő kultúrát hoznak ide. A turizmusban például a wellness- és konferenciaturizmust, ami finoman szólva is idegen a borvidék adottságaitól, léptékétől, különösen a legérzékenyebb és leginkább védendő településközpontoktól. Különösen ártalmas, hogy marketing szempontok miatt ezeken a helyeken önálló arculatot igyekeznek teremteni. Ez törvényszerűen megjelenik az építészeti formavilágban is és a környezetből kirívó megjelenést eredményez. Azaz éppen az egyik legfontosabb vonzerő, az egységes településképp szenved sérelmet.

Szerencsére a borászatban és az ahhoz kapcsolódó turizmusban számos jó példa születik, elsősorban kis léptékben. Kézműves borászatok épülnek néhány vendégszobával, az esetek többségében egy-egy ismert, biztosítéknak tekinthető gazdához kapcsolódóan. Ez jó, mert szerethető és a településképpbe illeszthető. Ám a néhány jeles borászaton kívül szükség lenne a borvidék identitását bemutató egyéb szereplőkre is (gasztronómia, kézművesség stb.). Egy szóval egy szerves régiós felépítettségre, amely éltethetné a borvidéket. A jogszabályok és a mennyiségi szempontok helyett a minőségre törekvésre. Az örökség megértésére. Nem skanzenbe zárására vagy magunk alá gyűrésére, hanem a csodálatra méltó hegyaljai építési és tájhasználati hagyományok értő módon való továbbteremtésére. Ehhez azonban az építészek mellett, minden fent említett szereplőnek komoly változásokon kell átmennie.

BUDAJENŐ, FEJLESZTÉSI TERVEK

RÖVID TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

íjf. László Vince (szerk.): *Emlékképek – Budajenő* című kiadványa alapján

Jenőnek, településünk őseinek a neve 1225-ben fordul elő először írásos forrásban. Az utalás szerint II. Endre király a győri várjobbágyok Jenőn (*in villa Jeneu*) levő két telkét a budai szigeti Szent Mihály egyháznak adományozza. Hogy a település ennél régebbi alapítású, arra a régészeti leletek mellett a Kálváriahegyen álló régi templom falazatáról, ennek bizánci stílusjegyeiről lehet következtetni.

A régi település a kápolnahegyi kis templom környékén és a közelében levő völgyben lehetett.

Egy 1253. május 27-én kelt újabb adományozási irat szerint IV. Béla király egy új-jenői birtokot ismét a Szent Mihály premontrei monostornak juttatott. 1277-től, amikor az apátságot és a birtokot IV. László a Nyúl-szigeti apácáknak adományozta, a jenőiek a Boldog Margit zárda, 1455-től Garai László, 1465-től pedig Gutai Országh Mihály nádor patronátusa alatt éltek.

Buda eleste, 1541 után ez a térség is török kézre került. Lakossága részben elmenekült, részben kihalt, az egész környék elnéptelenedett. A telki apátság monostora is elpusztult, pár évtized elmúltával már a helyét sem tudta megmutatni senki. Jenőt Pusztajenő néven jegyzik.

A török kiűzése után, 1698-tól Telki, Jenő, Páty és Kozárompuszta báró Kurtz Ignácé lett. 1700-tól települtek ide emberek, mikor Faber skót bencés apát megkapta a telki apátságot. Ő azonban nem Telkit, hanem Budajenőt fejlesztette. A betelepítés ütemét lassította az erre a megyére is kiterjedő Rákóczi-szabadságharc, a XVIII. század első

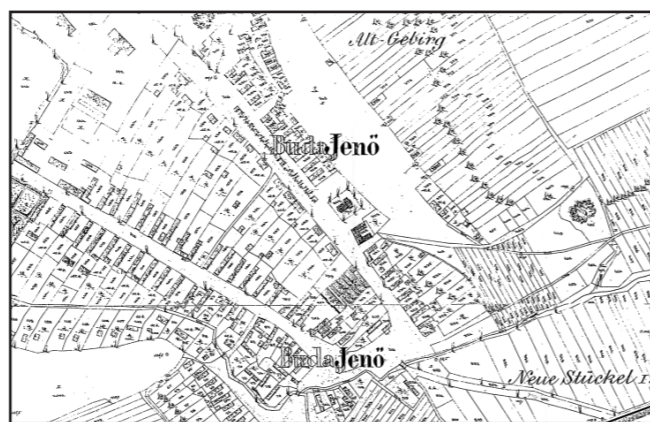
évtizedének végére azonban kialakulhatott a település magva. Ezúttal nem a Kápolnahegyen, hanem lent a patkavölgyben, a mai Fő utca mentén. A telepesek Németországból érkeztek, szász és frank területekről, valamint a Fekete-erdő vidékéről. 1724-ben Jenő, azaz németesen Jenne lélekszáma 374 fő volt, 1842-ben már 629. A település 1848-ban 84 nemzetőrt állított, ebből 22 lovast.

A tagosítást az 1859-es úrbéri egyezség alapján végezték. A faluban ekkor 28 egész telkes gazda élt és 54 szellér. A birtokukban levő legelőket a telkes gazdák nagyjából, a szellérek teljes egészében művelték, részint búzát, kukoricát és krumplit, részint – a már meglevő szőlőterületet kibővítvé – szőlőt természetesen rajtuk. A földművelés is, az állattenyésztés is föllendült a XIX. század második felében. Utóbbiból a lótenyésztést emeli ki a település monográfiája, megemlítve, hogy a község ménlova a Zichy-féle lángi ménesből való és 1400 forintot ér. Pest megye mindig híres volt szőleiről. A pilisi és váci járások hegyes-dombos vidékein a községek fő jövedelmi forrása ez volt. A jenői területen levő szőlők kisebb része az uradalomhoz tartozott, egy másik magángazdák kezén volt, a legnagyobb rész papi szőlő volt.

Az 1881. évi népszámlálás adataiból kiderül, hogy a falu mind a házak számát (117), mind a lélekszámot (835) tekintve alaposan megelőzi Telkit (37, 213). A lakosság nemzetiségi összetételének aránya 10:1 a németek javára. A vallást tekintve Telki szinkatolikus, kevés híján Budajenő is az. Figyelemre méltó adat, hogy Budajenő lakosságának 63,5 %-a írástudó.

Egy 1882-i királyi rendelet alapján a telki apátság működését szüneteltetik, birtokát közalapítványi kezelésbe adják.

Budajenő egy 1885-ös térképen

Katonai térkép az 1830 körüli időből

A két község lelkipásztori munkáját a budajenői plébános látja el, kit a környező községektől eltérően nem a székesfehérvári püspök, hanem az esztergomi érsek nevez ki.

Az I. világháborúban elesett hősi halottak száma 32, a hősi halottaknak emlékművet állítottak. Erre vésték rá később a 2. világháború hősi halottainak nevét is.

A lakosság száma 1920-ban már 1014 lélek. A meggyőző többséget a németek adják, magát magyarnak valló csak 25 fő él a faluban. Hét református vallású lakos kivételével mindenki katolikus. 1939. novemberében Gödöllőről a Szent István Fiúotthon növendékei költöztek a kastélyba. A zömmel árva növendéket különféle szakmára tanították. Volt köztük asztalos, könyvkötő, cipész, kosárfonó, festő-mázoló. A majorban földműveléssel és állattenyésztéssel is foglalkoztak, így önellátóak voltak. 1944. március 19-én német katonák szállták meg a községet. A fiúotthon növendékeit kiköltöztették a kastélyból és a majorban levő lakásokban és istállókban helyezték el őket. Az intézmény végül 1946. márciusában szűnt meg.

1944. karácsonyán, a hajnali órákban bevonultak a faluba a szovjet rohamcsapatok. 1945. február 11-én a budai várból kitörő német harci egység Budajenő felé nyomult, hogy eljusson a Tök felett állomásozó német csapatokhoz. A szovjet légierő és tüzérség teljesen megsemmisítette a csapategységet, a körülbelül 130 halottat tömegsírba temették. A háború után a községi elöljáróság számba vette a megmaradt állat- és vetőmagkészletet. A német rekvirálás és a közel három hónapi szovjet megszállás következtében siralmas volt a helyzet. 1946. április elején Budajenőn is megjelent a rosszemlékű kitelepítő bizottság. A község 187 német családjából 172-t telepítettek ki. Az otthonukat elhagyni kényszerült lakosok 60–70 kilós személyi poggyászt vihettek magukkal. Az 1945 őszen betelepült székelek vitték őket a biatorbágyi állomásra, mivel csak nekik voltak igás állataik. A megüresedett házakba erdélyi magyarokat telepítettek. Ők is áldozatai voltak a véres háborúnak és a nagyhatalmi politikának, mint német sorstársaik; nekik is el kellett hagyniuk otthonaikat és idegen égbolt alatt kellett új otthonot keresniük. Budajenőre történő letelepítésük két szakaszban ment végbe: 45 őszen és 46 tavaszán. Budajenő és Telki községbe először 32 székely család költözött. A második szakaszban újabb 8 család érkezett Budajenőre Börvelyből, tetemes állatállománnyal és gazdasági felszereléssel. Romániából illegálisan jött át a határon újabb 12 család minden vagyon nélkül, később ők is letelepülési engedélyt kaptak.

A faluban 1948-tól megindult a szövetkezetesítés. Az 1950-es években a két községhez csatolták Perbál egy részét,

a herceghalmi kísérleti gazdaság perbáli egységét. 1966-ban a Budai Járás Tanács VB közigazgatásilag összevonta a telki és budajenői tanácsot. Telki 1991-ben újra függetlenítette magát Budajenőtől. A lakosok száma jelenleg megközelíti az 1800-at.

A skót bencés címer

A FŐÉPÍTÉSZ GONDJAI ÉS ÖRÖMEI

Szomszédos település lakójaként, gyakran utaztam át Budajenőn, több ismerősöm, barátom is élt itt. Tetszett a település fekvése, atmoszférája, a lakosok hagyománytisztelése és különösen megfogott, hogy a járókelők még jókívánsággal üdvözlik egymást az utcán. Megtiszteltetésnek éreztem, mikor hat évvel ezelőtt megbíztak a főépítési munkával.

A főépítész legfontosabb feladata a rendezési tervek döntésre való előkészítése. A képviselők többsége Budajenőn sem építész, nem ismerhetik a rendezési tervek jogi státusát, az építészeti szakszavak jelentését, jelentőségét. A főépítésznek kell a szakmai tudnivalókról az illetékeseket felvilágosítania, a döntési alternatívák lehetséges következményeiről tájékoztatnia. Szerencsésnek mondhatja magát a település, mert mindkét eddigi polgármester (Soltész Miklós és Budai István) és a testület is igényelte és meghallgatta a szakmai véleményt. Úgy hiszem, Budajenőn a lényegi döntések felől haladunk a részletek felé; kapkodás nélkül, megfontoltan, egymásra épülően születnek a testületi döntések és a rendezési tervek. A Portaterv által készített rendezési terveket 2006-ban – elemző észrevételezés után – fejlesztette tovább a Pomsár és Társai Kft.

A helyi építési szabályzat (HÉSZ) kidolgozásakor elsődlegesnek ítéltük a hely szellemének, értékeinek meg-

őrzését. Ezért rögzítettük, hogy mit tekintünk az egyes területek jellegzetességeinek és tudatosan törekedtünk arra, hogy a HÉSZ erősítse a kialakult – akár a másik területtől erősen eltérő – értékeket.

A hagyományos, falusias, fésűs beépítésű belső mag önmaga is három részre oszlik. Az első területen, a védett völgyben, a széles, fasorokkal határolt utcákból nyílóan a volt módos gazdák tágas nagy portái találhatóak, míves

Fent: felújított tornácos ház; középen: Tánicsics utca 5.; lent: pincesor

tornácos házakkal, nagy kerttel, hátul pincével, állattartó épületekkel, ritka beépítéssel. A szabályozás során mérlegelnünk kellett, vajon e nagy kiterjedésű telkekre van-e igény manapság, az előregedő tulajdonosok tudják-e művelni azokat. Nem luxus-e, hogy a település belterületén, elhanyagolt, romos házak, gazos kertek találhatóak. A válasz egyértelmű volt, úgy döntöttünk, hogy új út nyitásával lehetőséget adunk a telkek megosztására, és ezzel reményeink szerint életre keltjük az egész tömböt.

A belső mag másik jellegzetes része a patak völgy fölött, a falu dimbes-dombos részén kanyargó keskeny, de annál szebb panorámájú utcákkal feltárt ún. régi cselédsor, apró (gyakran 350 m²-es) telkekkel, viszonylag nagy (átlag 50 %-os) beépítéssel. Különös értéke e területnek, hogy a Zsámbéki medencére és a falu régi magjára nyíló látvány egybeesik a kedvező, déli égtájjal. A rétegvonalakat követő utcák szintbeli eltérése olyan jelentős, hogy a magasabban lévő út utcaképét az alatta lévő házak tető-oromfalai adják. Lényeges követelménynek tartottuk, hogy e területen az épületek tömegaránya, különösen a magassága ne növekedjen. Így a domboldal oromfalakkal gazdagított sziluettje és a panoráma is megőrizhető.

Harmadikként az előző két terület között – a domborzi viszonyokat kihasználva található a földdel takart, zárt sorúan telepített borospincék egységes sora. Sajnos a szocialista településtervezés időszakában a falun áthaladó közutat a széles Fő utcáról áthelyezték a pincesor elé. A HÉSZ kidolgozásakor a pincesort egészében megőrzendő helyi értéknek tekintettük, külön tervet dolgoztunk ki a forgalomcsökkentésre, a pincék előtti és fölötti közterületek igényes kialakítására.

A hagyományos faluszerkezetet vizsgálva megállapítható, hogy valaha nem az időjárás viszontagságainak kitétt dombtetőre költöztek a jobb módúak, hanem a védettebb, jól megművelhető völgyekbe. Korunk divatja, hogy lakásépítéskor a panoráma a legfontosabb szempont, fölülírva akár a kedvezőbb tájolást is. A tájkarakter, a falukép megőrzése szempontjából a dombtetőre építéssel óvatosan kell bánni. A domb, a hegy aránya, léptéke elveszhet a beépítéssel. Mindez persze javítható kisebb tömegű épületekkel és növényültetéssel.

A hagyományos beépítésű területeken elsősorban a település szerkezetét kívántuk védeni, ezért az építési helyet, az épülettömeg-kert-utca arányait rögzítettük. Az újabb épületeknél is a hagyományos építőanyagok alkalmazását írtuk elő, sok lakóépületet helyileg védetté nyilvánítottunk. A helyileg védett épületek kezelését különösen megfontolandó kérdésnek tartottuk. Sajnos a telepü-

lés költségvetéséből – akarata ellenére – nem képes anyagilag támogatni a tulajdonosokat, az ez irányú állami támogatások is elapadtak. Módszerünk így inkább a büszkeség és a figyelem felkeltése: ezért a szépen karbantartott, felújított épületek tulajdonosainak ünnepélyes keretek között köszönjük meg munkájukat, emléklappal megjelöljük és a helyi újságban ismertetjük az épületet. Továbbá a helyi értékeket felmértük építészhallgatókkal (Okrutay Miklós – KÖH – vezetésével), illetve a CORVINUS egyetem végzős kert- és tájépítészeivel. Utóbbiaktól a megőrzendő táji értékek meghatározásán túl tervek is kaptunk. Kérdés volt, hogy teljes egészében védjük-e le az épületeket és jegyeztessük-e be ezt a földhivatalban. Nem ezt tettük, mert véleményünk szerint ez túlzott kötöttség, inkább meghatároztuk, mi az az érték, melyet meg kell őrizni, vagy felmérés alapján vissza kell állítani.

A hagyományos beépítésű területeken megtiltottuk gépkocsitárolók, garázsok építését az utcai fronton. Véleményünk szerint ez tönkretenné a vonzó falusias utcaképet. Tesszük ezt annak ellenére, hogy a mai motorizált életmódból adódó kényelmi okok miatt egyesek ezt igényelnék. Ugyanígy nagy hangsúlyt fordítunk a hagyományos kerítések megőrzésére és azokat idéző újjak építésére is.

Sok vitát okozott a HÉSZ készítésekor a település egyik legjellegzetesebb részének, a másodikként említett, ún. cselédsoros beépítésnek a kezelése. Az országos szabályzat (OTÉK) nem ismer ilyen kistelkes, sűrű beépítésű falusias övezetet. Ezért – bár megmosolyogtató – a jogalkotók szerint két lehetőségünk volt. Egyik, ha falusias beépítésnek akarjuk nevezni ezt a – tipikusan falusias – településrészt, akkor a jövőben teljesen meg kell változtatni a védendő településszerkezetet, ha viszont ragaszkodunk a hagyományos településszerkezethez, akkor kisvárosias övezetbe kell sorolnunk. Mi az utóbbit választottuk. Reméljük, utódaink is tudják ezt, és nem akarnak majd értékesítési érdektől vezérelve a megtévesztő elnevezésből kiindulva társasházakat létesíteni.

Urbanizált, „amerikanizált” stílusjegyeket mutat a dombtetőn elhelyezkedő, a 90-es évek végén kialakított HILLTOP lakóövezet, mely őszintén vállalja a modern kertváros beépítésének jellegzetességeit. A terület meghatározó eleme a gépkocsitárolók megjelenése az utcaépben. A viszonylag sűrű beépítettség miatt itt is szigorúak a tömegformálásra vonatkozó szabályok, amiből az építetők sokszor ki akarnak lépni. Itt lakásonként kötelező két gépkocsi beállítására szolgáló garázs építése, a kerítés a telekháttól öt méterre hátrahúzva építhető. Az utcák átmenő forgalomtól mentes zsákutcák, a végükön növénytel te-

Fent: a felújított: József A. u. 29.; lent: kerítésoszlop Kossuth L. u. 43.

A Pacsirta-Csalogány u., az ún. *hilltop*-beépítés részlete

lepített kör alakú szigetekkel, kétoldalt egységesen megépített járdákkal, földben elhelyezett vezetékekkel.

Mivel e településrész a széles dombtetőn található, fontos követelmény, hogy a telkek kertjeibe nagyobb koronájú lombos fát ültessenek. A lombos fák telepítése a már említett tájképi védelem szempontjából is nagy jelentőségű. Sajnos e téren igen nehéz eredményt elérni, nem csupán a fák lassú növekedése miatt. A viszonylag nagy beépítettségű (30%), szabadonálló telkeken a 3 méteres oldal- és 5-6 méteres elő- és hátsó kertbe nagylombú fát nem szívesen ültetnek a tulajdonosok, hiába követeli meg a HÉSZ.

Településképileg előnyös, hogy a völgyben lévő hagyományos, falusias és a hegytetőn épült HILLTOP-ot egy beépítetlen domboldal, belterületi erdőszűrt sáv választja el egymástól.

Ezt a zöldszávot továbbiakban is megőrzendőnek tartjuk. A terület karbantartása az egyre kevesebb pénzből gazdálkodó település részére viszont komoly gond, ezért beépítési jog nélkül lehetőséget adtunk a szomszéd telektulajdonosoknak a részbeni megvásárlásra, továbbá elképzelésünk, hogy a köztulajdonban maradó területen a különösen szép panorámát közkinccsé tesszük egy sétány kialakításával, kiülőkkel, sportolási (kocogás, biciklizés) lehetőséggel.

Budajenő településközpontja, a háttérben a *hilltop*-beépítés

A fentiekből érzékelhető, hogy Budajenőn az országosan kötelező előírásokon túl is szabályozunk. Ez a tervezőkre, a főépítésre és a területre is plusz munkát ró, az építkezni szándékozótól nagyobb alázatot követel a környezettel szemben. Mindenesetre az új otthont építőknek lehetőségük van igényeik, életvitelük szerint dönteni, hol kívánnak élni, és biztosan számíthatnak rá, hogy a kiválasztott területen sem használatban, sem megjelenésben jelentős változások nem fognak bekövetkezni.

Budajenő a fővárosi agglomeráció része, különösen szép környezetben fekszik. Természetesen itt is megjelent az igény a belterület növelésére. Ez egyrészt a zártkerti területen, másrészt a volt mezőgazdasági, nagyrészt kárpótlási területen volt a legerősebb. Mindkét terület határos volt a jelenlegi belterülettel és az agglomerációs törvénynek sem mondott ellent az átsorolásuk. A kényszer egyértelmű volt, de meg kellett értetnünk az ingatlanulajdonosokkal és fejlesztőkkel, hogy a belterületbe vonás, azaz a település területi növekedése nem azonos a település fejlődésével. A fejlődésnek minőségi kritériumai vannak. Ennek érdekében rendeletben rögzítettük, hogy az ingatlanulajdonosok kérésére újonnan belterületbe vonandó területek infrastruktúrájának kialakítása (beleértve az utak kiszabályozását is) az érintett ingatlanok tulajdonosait terheli. A HÉSZ-ben azt is rögzítettük, hogy építési engedély csak ott adható ki, ahol minden közmű rendelkezésre áll. Ahol ezt a használatbavételi engedély megadásához kötik, gyakori, hogy az épület megépül, használják, laknak benne, csak nem kérnek használatbavételi engedélyt. Így az új ingatlanra helyi adót sem fizetnek, csatorna híján a környezetet is szennyezik. Mindezek figyelembevételével a volt zártkertek területén egy hagyományos jellegű, falusias beépítési módot tettünk be a szabályozási tervbe, megszüesítve a keskeny mezőgazdasági utakat. A beépítetlen területen a szabályozás elméletileg könnyebb lehetett volna, mivel meglévő beépítés, úthálózat nem akadályozta az elképzeléseket. Sokkal inkább azt kellett fontolóra venni, hogy a jelenlegi belterület megközelítőleg 1/5-ét kitevő újabb részre be-települő lakosság ne okozzon elviselhetetlen terhet a településnek (pld közlekedés, szolgáltatások, közintézmények stb. tekintetében). Az igazi véleményeltérés e területen jelentkezett. Az ingatlan tulajdonosa, fejlesztője mindig a legnagyobb beépíthetőséget és a legkevesebb kötöttséget szereti. Az ingatlanfejlesztők által igényelt szöveges rendeleti rész gyakran nem áll összhangban a képviselők és a lakosság meggyőzésére készített „beépítési tervvel”. Az utóbbiak általában sokkal kisebb, ideálisnak tekinthető beépítést mutatnak. Nem mutatják meg a jogszabályilag

lehetéssé váló, engedélyezhető legnagyobb beépítést. Gyakori magyarázat, hogy a maximális beépítési mutató, csak lehetőség, nem kötelező vele élni. Ezért fontos, hogy a döntéshozók ismerjék, hogy a renlettervezet mire ad lehetőséget és számoljanak a következményeivel.

Budajenőn végül sok egyeztetés, vita után megszületett közmegegyezés. Az új szőlődombi beépítés egy nagytelkes (1500–8000 m²-es), belülről kifelé ritkuló, kis beépítettségű (20–10%) lakóterület kialakítását eredményező szabályozást fogadott el. A fasorokkal kísért, minden közművel ellátott utak elkészülte után indul meg a telkek beépítése. Az ingatlanfejlesztők a megegyezést követően elkezdték az infrastruktúra kiépítését és településrendezési szerződés keretében (elsősorban az intézmények fejlesztésének érdekében) jelentős összeget juttattak a településnek.

Egy fejlődő, lakosságában is gyarapodó település esetén mindig külön gond az intézmények elhelyezése, bővítése. Budajenőn a helyi döntéshozók szinte egyhangúan elfogadták, hogy az oktatás, kultúra, szórakozás helyét jelöljék ki a műemlékeink. A volt skót bencés apátság épületegyüttese legyen a nevelési központ és az igazgatás helye. Egy műemlék épület pusztá létével is nevel, kisugárzása emeli a rendezvények színvonalát. Bár az együttes megvalósításának indításkor, a műemléki tervtanácson azt hallottuk egy művészettörténész kollégától (nevét ne említsük), hogy nem szerencsés, ha freskókat is rejtő műemlék épületben iskola működik, mert a gyerekek azt tönkreteszik.

Nehéz kérdés volt a sportpálya távlati helyének kijelölése. A nagy lelkesedéssel kialakított pálya egy löszfallal körülvett mélyedésben található, parkolóhelyek nélkül. A tervezők régóta javasolták áthelyezését, de a helyi focisták túlságosan megszokták a helyet. Végül a Perbál felőli sík, tágas területben sikerült megegyezni, reméljük, hogy így a közeli új, korszerű szennyvíztisztító megtisztított vizét használhatják a gyeptözésére.

Minden településnek szüksége van helyi vállalkozásokra. Budajenőn hagyományosan sok asztalos tevékenykedik. A településen áthaladó közút két végén jelöltünk ki területet a vállalkozások számára. A telekméretet maximáltuk annak érdekében, hogy ne multik logisztikai létesítményei, nagyüzemei épüljenek, hanem kisvállalkozók műhelyei.

Egy település megjelenését nagy mértékben rontja a légvezetékek pókhálója és az oszloperdő. Hosszas egyeztetések után jöttünk rá, hogy hiába írja elő a HÉSZ, hogy a hálózatok felújításakor a fővezetékeket a szolgáltatóknak földbe kell áthelyezni. Először az épületek bekötéseivel kell ezt megtenni, még ott is, ahol az utcában légréteg van. Utána már kötelezhető ugyanerre a szolgáltató is.

Egyetlen település rendezését, fejlesztését sem lehet megoldani tágabb kitekintés, a környező településekkel való összefüggések elemzése nélkül. Ezért lenne szerencsés, ha legalább szerkezeti terveiket összedolgoznák a szomszédos települések. Budajenő és Telki gyakorlatilag összenőtt, bizonyos kérdéseket csak együtt gondolkodva tudnak kezelni, ilyen például a felszíni vízvezetési rendszer vagy ilyen lehetne az agglomerációs közlekedési gondok enyhítésére út nyomvonalak kijelölése. A két település vezetői a régi rossz hagyománnyal szakítva ma már gyakran egyeztetik véleményüket. Csak reméljük, hogy a csapadékvíz elvezetés megvalósítására a két település együtt tud majd pályázni és támogatást nyerni. Sajnálatos, hogy az agglomerációs terv a terület legnagyobb gondjára, a közlekedési nehézségekre egyetlen módon ad választ: a településeket korlátozza a növekedésben, de az úthálózat, a tömegközlekedés összehangolt fejlesztésre nem ad javaslatot.

Az öröm és büszkeség mellett nagy gond és anyagi teher Budajenőnek a műemléképületek, együttesek védelme, karbantartása. Kívánatos lenne, hogy biztos anyagi támogatással számolhassanak a műemlékek gazdái, nem kellene ezt mindig újból és újból bonyolult, bürokratikus metódussal megpályázni. Példaként említem, hogy a skót bencés apátsági épületre nemrégiben sok utánjárásal, sikeres pályázattal elnyertük a felújítás ÁFA összegét. Nem lenne egyszerűbb, tervezhetőbb és még költségkímélőbb is, ha az ÁFA összegét eleve visszatérítenék műemlékek esetében? Nem is olyan régen ez még így volt.

Dr. Mátéffy Anna, Budajenő főépítésze

FEJLESZTÉS ÉS ÉRTÉKMEGŐRZÉS

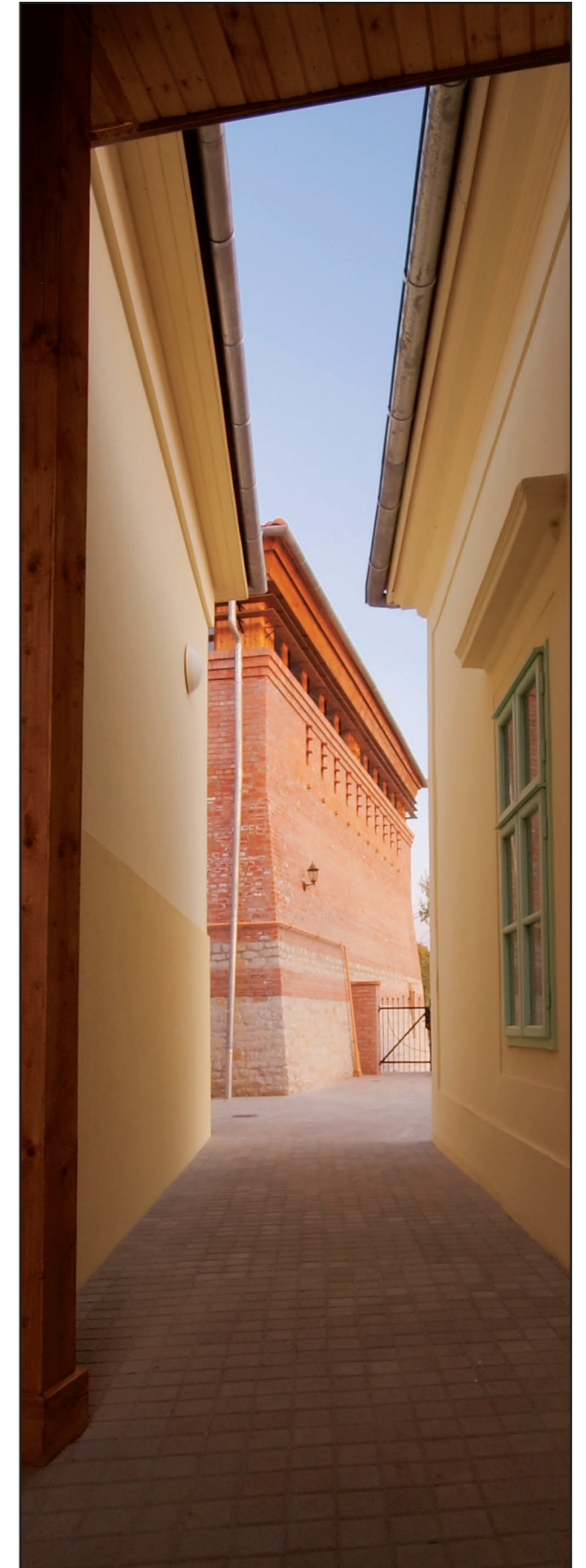
A belterületbe vont új lakóterületek várható beépülése után a megnövekedő település még jobban igényli, hogy a történelmi településközpont, a falumag és a kiemelt műemléki vagy helyi védettségű területek nagyobb hangsúlyt kapjanak, kialakuljon az egészséges hierarchia a különböző jellegű beépített területek között. A beavatkozásokkal enyhíteni próbáljuk az újonnan beépülő területek és a régi falumag közötti kontrasztot és szervesen bekapcsolni a település vérkeringésébe az új lakórészeket. Ennek érdekében több elsődleges fejlesztési akcióterületet jelöltünk ki, melyekre folyamatosan készítünk tanulmány-, és engedélyezési terveket, annak függvényében, hogy a pályázati és egyéb gazdasági lehetőségeink hogyan alakulnak.

1. Legfontosabb feladat volt a skót bencés műemléki épületegyüttes felújítása és hasznosítása. Mivel ez a község

legjelentősebb műemléke, kézenfekvő volt, hogy a falu intézményi-, közigazgatási központjaként kell használnunk. A kétszintes főépületben 1948 óta működik az általános iskola. Az épületet 1983-ban, majd 2000-ben is felújították. A Fő utcai fronton a két L-alakú, földszintes épület egyik szárnyát az ötvenes években lebontották, a megmaradó rész sokáig szolgálati lakás volt. A földszintes épületek fokozatos kiürítésével párhuzamosan előbb egy melegítőkonyhával ellátott menzát, majd 2006-ban az Önkormányzat hivatali helyiségeit helyeztük el, Jelenik Katalin tervei alapján, a kivitelező a Solyszolg Kft. volt. A homlokzatok és a tetőszerkezet felújításához a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal hozzájárult kétmillió forinttal, és segítséget kaptunk a Weber Terranova cégtől is. A Hivatal tanácstermét a téglaloptozatos mennyezetű volt istállóból alakítottuk ki, padlóját az épület padlástégláival burkoltuk. Az előtérben látható a régi padlás szénaledobó nyílása.

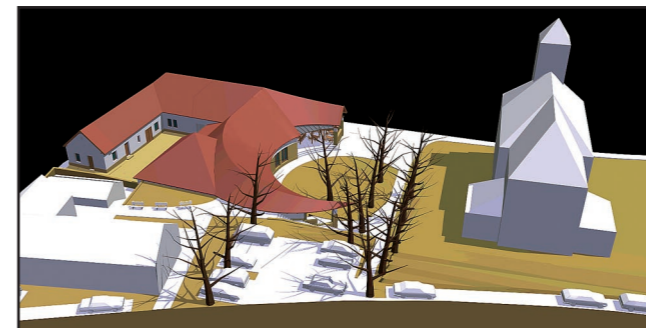
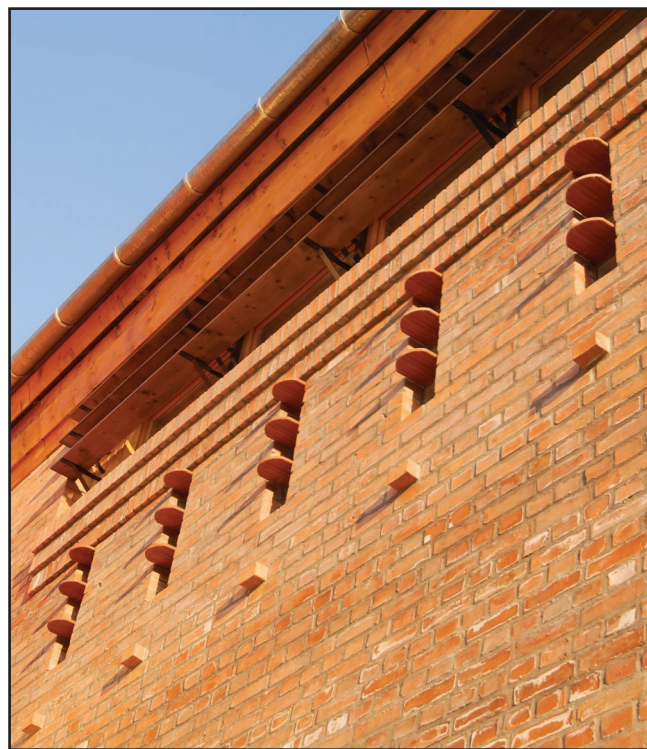
2. Az iskolához nem volt tornaterem, a testnevelés órákat az udvaron, vagy a díszteremben tartották. A díszterem freskóit szeretnénk restauráltatni, majd a terem hasznosítani, esküvőkre és egyéb rendezvényekre kiadni. Az együttes déli oldalán, a lebontott utcai szárny helyére terveztük és építettük meg a tornatermet. (tervező Kuli László, Vándorépítész Kft., kivitelező Progress B90 Zrt.) A tornaterem tömegétől elhúzva épült meg az öltöző, amelyben orvosi szoba, tanári szoba és az önkormányzati rendezvények vendégeit kiszolgáló vécéblokk került kialakításra. Ez az épület tömegében visszaidézi a lebontott épületszárnyat, ezáltal újra érezhetővé vált a rendház alsó udvarának térélménye. Az öltözőt a tornateremmel összekötő épületrész egyben előtérként is szolgál, amikor a tornatermet falurendezvény helyszínéül használják. Ehhez német testvértelepülésünk, Gaildorf segítségével vásároltunk mobil színpadot és a sportpadlót védő, leteríthető borítást. A beruházással indultunk a Közép-Magyarországi Operatív Program oktatási pályázatán, de az átgondolatlanul megváltoztatott, majd utolsó percben visszavont, az oktatási intézmények eszközlisóját előíró törvény miatt a pályázaton hússzoros (!) túljelentkezés volt, ezért nem nyertünk. Kénytelenek voltunk az új lakóterület kialakításából származó bevételt használni. Jellemző adat a pályázat aránytalanságára, hogy a szétosztott összeg kevesebb volt, mint amennyit a pályázó önkormányzatok a pályázatra és az azzal kapcsolatos tervezésre költöttek. Általánosságban elmondható, hogy az önkormányzatokat valójában állami feladatok megoldásával kapcsolatban kényszerítik pályázatokra, amelyeket az igények felmérése után közvetlenül központi támogatással kellene finanszírozni.

3. A skót bencés épületegyüttes átalakulása magával hozta a kert áttervezésének, korszerűsítésének feladatát is. A kerttervet készítette és folyamatosan karban tartja a Stúdiócad Kft. (tervezők Tánczos Szilvia és Varga Rita) A kertben el kellett helyeznünk az iskola szabadterei sportpályáit és a játszóudvart, valamint fel kell újítanunk a felső udvaron lévő díszkertet. Az intézményterület parkolóját a tornaterem mellett induló, mindkét utcát összekötő teleksávban fogjuk megoldani, meghagyva és felújítva az itt álló két pincét. A Kossuth Lajos utcai épületben természettudományi szaktantermek kialakítását tervezzük. Ezeket csak pályázati forrásból tudnánk finanszírozni.

4. A Kossuth Lajos utcában álló műemlék templom felújítása évek óta tart, jelenleg a belső munkák folynak. A restaurálást jelentős összeggel támogatta egy gaidorfi magánember. A faluközpont a Fő tér és Fő utca találkozásából áttevődött a Kossuth Lajos utcába, ezért Herczeg László építésszel, MCXVI Építész Kft. és a Stúdiócad Kert- és Tájtervező Kft.-vel készítettünk erre a területre egy faluközpont megújítását célzó tervet, melyet az agglomeráció kistelepüléseire kiírt faluközpont-pályázatra benyújtottunk. A tervezési terület a falu elején és végén lévő buszmegállók közötti útszakaszt és környezetét foglalja magába oly módon, hogy az átmenő forgalom lassítását is megoldja. A hangsúly a templom előtti térre került, olyan köztérre alakítva azt, mely alkalmas találkozóhely és rendezvényterület lesz. A terv további pozitívuma, hogy a helyi védettséget élvező, festői szépségű pincesor bekapcsolja a központba. A pincesor előtti árok lefedésével, a végigfutó járdával, az eltüntetett légkabelekkel, a zöldtető alá rejtett nyilvános vécével a pincék előtti terület és a templom előtti tér használható és élettel tölthető közösségi területté válik. Reményeink szerint ez új lökést adhat a pincék hasznosításának, bennük a hagyományos borospince-présházborház funkció kívül egyéb funkció is elhelyezhető (virágüzlet, zöldséges, keramikus üzlet, műterem, kávézó stb.).

5. A templom mellett lévő önkormányzati tulajdonú tömbben óvoda, orvosi rendelő és kis élelmiszerüzlet található. Az óvoda kinötte az épületet, továbbfejlesztése műszakilag és építészeti sem javasolt. Szeretnénk az iskolával egy tömbben lévő telkünkre új, ötszoboros óvodát építeni, ami ez előzetes számítások szerint jó kihasználtsággal tudná kiszolgálni községünket, figyelembe véve a további beköltözések számát is. A tervezés folyamatban van. A megüresedő óvodaépület hasznosítására készült tanulmányterv (tervező Pintér Balázs, volt vándorépítész) az épületet szolgáltatóházzá alakítja. Benne, az óvoda konyhaüzemét felhasználva, vendéglő kerül elhelyezésre, mely nemcsak intézményeink közétkeztetését, de vendéglátást és kiszállítást is tudna végezni. Az óvoda kerítését elbontva, a meglévő fák közül a templom és a vendéglő között ligetes közpark alakulna, melyre a vendéglő terasszal nyílhat. Az épületbe költöztetnénk a postát a skót bencés épületből. A fennmaradó alapterületen két üzlet nyitható.

6. A műemléki védettségű magtár a falu Perbál felé eső végén áll. A szabadon álló, háromszintes, későbarokk épület földszintjét csehsüveg boltozat fedi, emeleit fafödémek választják el egymástól, melyeket dór fejezetű faoszlopok tartanak. A záró tetőszerkezet gyönyörű példája a barokk feszítőműves ácstervezetnek. Valószínűleg a XVIII. és XIX. század fordulóján épült a skót bencések uradalmához tartozó gazdasági épületként. Jelenlegi formáját 1946–47-ben nyerte el, amikor az épület felét háborús sérülései miatt elbontották. Budajenő önkormányzata az épületen két alkalommal végzett felújítási munkákat. 1998-ban, a település alapításának 800. évfordulójára elbontották a későbbi bővítményeket. Az igazán jelentős állagmegóvó munkálatok 2004-ben történtek. Ekkor nyert a település öt millió forintos pályázati támogatást az akkor még csak helyi védettségű épületre. A pályázati anyagot néhány hét alatt, költségtérítés nélkül állították össze az önkormányzat munkatársai (dr. Mátéffy Anna, Légárné Gulyás Rita) és néhány lelkes helyi szakember (Kuli László, Medgyesy Bálint). Kiviteli tervek nélkül, aktív művezetéssel sikerült elvégeztetni a legfontosabb állagmegóvó

munkákat, helyreállítottuk az épület tetőszerkezetét, beleértve a bádagozást és a villámhárító rendszert, a földszinti térben elbontottuk a válaszfalakat, homokba rakott bontott téglából új burkolatot készítettünk, a szükséges helyeken kicseréltük vagy megerősítettük a tartószerkezetet. Az épületet 2005-ben, a munkák elkészülte után műemlékké nyilvánították, azóta viszont nem sikerült állami támogatást szereznünk a munka folytatására. A földszinti boltozatos, impozáns tér a részbeni felújítás eredményeképpen azonnal használhatóvá vált. Ma már itt gyakorolnak a hagyományörző íjászok, itt tartják a Márton napi és a bornapi rendezvényeket, a karácsonyi vásárt, de volt már több hangverseny, még esküvő is. Az épület kiinduló pontja a Zöldút programoknak.

Elképzelésünk, hogy az új tornaterem és a magtár együtt kiválthatja a régi, jellegtelen, szocialista időkben kialakított kultúrházat. A nagyobb tömegeket befogadó események a tornateremben, a kisebb kulturális események, kiállítások, hangversenyek vagy szabadterhez kapcsolódó események a magtárban megrendezhetők. Az épület környezetét is rendbe kell tenni, ehhez ragyogó ötleteket adtak a táj- és kertépítész hallgatók. Fa keretezésű négyzetes mezőkbe különböző színű és magasságú gabonafajták és egyéb termények ültetését javasolják.

7. Legrégibbi műemlékünk a XII. században épült Szent Mihály templom, melyhez a XVIII. században épült Kálvária vezet fel, hat duplafülkés stációépítménnyel. A templomot eddig kétszer újíították fel, egyszer 1976-ban, majd a Védalap a Kápolnáért Egyesület 2001-ben, állami pályázatok segítségével. A kálváriától északra fekvő területen van a temető. Drótkerítése az egyik stációt is a temető területéhez csatolta, mögötte elhanyagolt, kétállásos garázsra emlékeztető ravatalozó állt. A ravatalozó és a temetőkapu átépítésére tervet készítettünk, (tervező Kuli László)

megvalósítására 60 %-ban nyertünk támogatást. A kivitelezés 2008-ban megtörtént (kivitelező Épkomplex Kft.). Az eredeti ravatalozó tartószerkezetét megtartva, az épületet „becsomagoltuk”, fedett-nyitott tornáccal egészítettük ki. A kerítés visszahúzásával a stáció újra részévé vált a kálváriának, előrevetítve egy jövőbeni közterület átépítés és kertépítés feladatát, mely méltó módon vezet fel a Szent Mihály templomhoz a látogatókat. Az élők városát a holtakétól elválasztó új temetőkapu és kerítés a környékre jellemző sós-kúti kőből épült, benne egy harangláb áll, fa tetőszerkezettel. A harangra gyűjtést indítottunk.

8. A Fő tér fát megtartva emlékparkot hoztunk létre, melyben a németek kitelepítésének, a székelyek betelepítésének emlékműve és az 56-os emlékoszlop kapott helyet. A park folytatásában lévő játszóteret idén 50 %-os uniós támogatással átépítjük és felújítjuk.

Az önkormányzatok támogatási rendszere jelenleg fokozottan sújt minket, mert a falunak nincsenek hátrányos helyzetű kisebbségei, gazdag településként vagyunk elkönnyelve, ezért nagyobb az elvonás mértéke is. Pedig az önrész előteremtése is komoly feladatot ró a falu vezetésére terveink és fejlesztéseink megvalósításához, de még intézményeink megtartásához is, ezért bizottságaink egyéb bevételi források felkutatásán dolgoznak.

Kuli László

építész, a Környezetvédelmi, Településfejlesztési és Üzemeltetési Bizottság elnöke

a fényképeket készítették: Kovács Attila (kotipas),
Légárné Gulyás Rita és Kuli László

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÚJ TAGJAI – III.

CSÍKY ÉS TÁRSA Beruházás-szervező Kkt.

Cégünk 1999. novemberében alakult, és működését 2000. január 1-én kezdte meg. Megalapítói és egyben vezetői olyan magánszemélyek, akik maguk is hosszú éveken keresztül voltak beruházók, így elég tapasztalatot szereztek ahhoz, hogy a cég sikeres működését megalapozzák.

A cég műszaki igazgatója Csíky Gábor épületgépész mérnök, gazdasági igazgatója Orbánné Szilágyi Éva építőmérnök. Jelenleg hat alkalmazottat foglalkoztatunk. Két vállalkozóval folyamatos szerződésünk van, egyik épületgépész műszaki ellenőri, a másik elektromos műszaki ellenőri tevékenységet lát el. A munkák szükségletéhez mérten alkalmi szerződéses partnereink között van két építész műszaki ellenőr, három elektromos műszaki ellenőr és egy gépész műszaki ellenőr.

Székhelyünk Piliscsaba-Klotildliget, Fényesliget sétány 2. Fő tevékenységünk a mérnöki tevékenység, tanácsadás.

A Társaság megalapítását megelőzően munkatársaimmal hosszú éveken keresztül együtt dolgozva építettük fel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem mindhárom karát, ezek közül is elsősorban a piliscsabai campust. Ekkor kezdődött azóta is tartó kapcsolatunk az organikus építészettel és a Makona Egyesülettel.

Megalakulásunktól napjainkig több oktatási, egészségügyi, közművelődési célú épület létrehozásában működtek közre munkatársaink. Cégünk végezte 2001-2002 között a Terror Háza Múzeum (Budapest, Andrássy út 60.) beruházását, és 2005-2006 között a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum és Konferenciaközpont fejlesztésének komplett műszaki lebonyolítását.

Fontos még kiemelniünk Az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Magyar Tartományja tulajdonában lévő Josephinum intézmény területén egy 150 fős egyetemi kolégium beruházásának – mely szintén laktanyarehabilitációs beruházás volt – és Veresegyház Város Önkormányzata tulajdonában lévő Fabriczius József Általános Iskola uszoda és sportcsarnok beruházásának teljeskörű lebonyolítását. Közreműködésünkkel valósult meg a Nagyboldogasszony Ház – egy 100 szobás idősek otthona, különálló betegszármnyal és orvosi szobákkal – Piliscsabán, Rákóczi-falván ugyancsak idősek otthona a községi Önkormányzat számára, Süttő Község Önkormányzata részére egy Idősek Otthona. A múlt évben fejeződött be irányításunkkal Ve-

resegyházon egy geotermikus energia hasznosítását lehetővé tevő beruházás, Rácalmásan egy Ökoturisztikai bázis több ütemben. Részt vettünk még az esztergomi Városi Bíróság épületének felújításában, Veresegyházon az Európai Unió támogatásból megépített Meseliget Bölcsőde építésében és jelenleg folyó Terézváros Önkormányzata Eötvös u. 10. sz. épület felújításának lebonyolításában.

A cég főleg a Pest megyei piac megszerzését tűzte ki célul, de az ország számos pontján végeztünk lebonyolítói tevékenységet, így Kalocsán, Kiskunfélegyházán, Hévízen. Tartós kapcsolataink vannak egyházi szerzetesrendekkel, így a Kalocsai Iskolanővérekkel is.

A Társaság fő szakterülete az egyes kivitelezések komplett lebonyolítása. A feladat a megrendelő igénye szerint általában a tervezés felügyeletével indul és a kivitelezés garanciális feladatainak befejezéséig tart. Sok esetben a megrendelők kizárólag műszaki ellenőrzésre kérik fel a Társaságot. Ebben az esetben tudni kell azt, hogy a három fő szakág (építész, gépész, elektromos) együttes jelenlétét kell biztosítani az ellenőrzések során, tehát mindhárom területet a megfelelő jogosultsággal rendelkező szakember ellenőrzi a beruházás helyszínén.

A munkákat általában pályázatokon, versenyeken lehet elnyerni, ezért fontos, hogy az indulás minden feltételével, így jól megalapozott, tanúsított minőségirányítási rendszerrel is rendelkezünk 2002 óta. Nem kétséges, hogy a megbízóval ki kell alakítani minden területen egy olyan szakmai kapcsolatot, ami elősegíti a bonyolítón keresztül a zökkenőmentes végrehajtást. A megbízó pénzügyi kondíciói áttételesen kihatnak az egyes eljárások gazdaságosságára, márpedig gazdaságos közbeszerzés irányítását csak jó szakmai tudással rendelkező szakemberekből álló csapat tudja elvégezni kellő háttérrel. Egyetlen jó munkamódszer lehetséges: az előírások pontos és maradéktalan betartása, az esélyegyenlőség biztosítása, a pártatlanság minden körülmények közötti érvényesítése. A feladatot lelkiismeretesen, jól kell elvégezni.

*Csíky Gábor,
Orbánné Szilágyi Éva*

A szemben lévő oldalon, fent: Piliscsaba, Josephinum (Siklósi József terve), diákotthon; lent: Piliscsaba, Stephaneum (Makovecz Imre terve), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem nagyelőadói termének épülete

Németh Zsolt A KÉPES KRÓNIKA

A Képes Krónika az egyik legbecesebb magyar nemzeti kincs. A szöveg első sora szerint „az Úr 1358. esztendejében ugyanazon Urunk mennybemenetelének nyolcadába eső harmadik napon” kezdte el írni a krónikás, tehát Nagy Lajos király uralkodása delelőjén. A latin nyelvű kódex rendkívül gazdag illusztrációkban: 142 kép található benne és számos további díszítőelem.

A Képes Krónikát minden valószínűség szerint két vagy három személy készítette. Egyikük volt a krónikás. Nincs jel, ami arra utalna, hogy a szöveg több kéz műve lenne. A képek elkészítésének két fázisa van: az előrajzolás és a kifestés. Nem tudjuk, hogy ezt a két munkafázist egy kéz készítette-e vagy több. A képek alkotóját az alábbiakban képeírónak fogjuk nevezni, függetlenül attól, hogy az egy személy volt-e vagy több. A mű készítőinek nevét nem ismerjük teljes bizonyossággal. Lehetséges, hogy a krónikás Kálti Márk fehérvári örkanonok volt, de jelenleg ez nem tekinthető többnek feltételezésnél.

A mű sorsáról is meglehetősen hézagosak az ismereteink. A XVII. század első felében említi először a bécsi császári könyvtár leltára, s az I. világháború után a kultúrjavak megosztásáról szóló 1932-es Velencei Egyezmény keretében került Magyarországra, az Országos Széchényi Könyvtárba.

Hamarosan megkezdődött a kutatása, elemzése is. Több jó fordítása is készült, és a 60-as, illetve a 80-as években hasonmás kiadásai is megjelentek. Az akadémikus kutatógárda elsősorban a szövegre koncentrált, a képekkel nemigen tudott mit kezdeni, főleg nem összefüggéseiben.

A kódex a magyar szerves műveltség alapjain álló kutatók érdeklődését is felkeltette. A Krónika legújabb, 2003-as hasonmás kiadásához (Képes) Pap Gábor és Szántai Lajos írtak alapos bevezető tanulmányokat (Pap 2003, Szántai 2003a), melyek középpontjában a képek értelmezése állt, és ezáltal egészen új megvilágításba helyezték az egész művet. Megtalálták azt a két kulcsot, amelyek lehetővé teszik a műben található képegyüttes mélyebb értelmezését. Az egyik kulcs az, hogy a *miniatúrák magyar és nem nyugat-európai képírási rend szerint olvasandóak*. A nyugat-európai képírás igyekszik mindent pontosan ábrázolni, ami a képek egyértelmű olvasását teszi lehetővé. Számomra az e fajta képírás legjobb példái Canaletto festményei, melyek egy fénykép pontosságával adják vissza Velence, Drezda vagy

Bécs egy-egy utcáját vagy terét. A magyar, s vele együtt az íjlesztő népek képírása viszont mindig többszörös mondanivalót hordoz. Ezért egyes részletek esetenként kidolgozatlanok vagy ügyetlenül kivitelezettnek tűnhetnek, holott csupán arról van szó, hogy az adott részlet a különböző olvasatokban más-más értelmezéssel bír.

A felajánlási kép

Egy miniatúra több olvasatának szükségességére jó példa a Képes Krónika felajánlási képe, mely a címlap közepén található. Ezen egy A betű szárainak tövével térdel Nagy Lajos és a királyné – egyesek szerint az anyakirálynő –, a keresztvonal felett pedig glóriás, ötágú koronát viselő, jobbában jogart, baljában törött abroncsú és küllőjű kereket tartó nőalak hallgatja az uralkodói pár imáját. A kerék Alexandriai Szent Katalin attribútuma, aki a király egyik védőszentje volt. Nagy Lajos elkötelezettsége Alexandriai Szent Katalin iránt jól ismert: Esztergomban kápolnát emeltetett a tiszteletére, egyik lányának a Katalin nevet adta, és a király „székesfehérvári sírkápolnáját is neki szentelték” (Dercsényi 91. o.). A kép eddigi elemzői (pl. Marosi 38. o., Wehli, Dercsényi 91. o.) a nőalakot egyértelműen Szent Katalinnak tekintik.

A kizárólagos Szent Katalin-értelmezés problémája, hogy miért visel koronát és főleg miért tart jogart. Ha nem lenne a nőalak kezében a kerék, akkor igencsak Szűz Máriának látszana, akinek kijár a korona és a jogar. Nézetem szerint ez a kép is – mint a mű szinte minden ábrázolása – többszörös jelentésű. Nagy Lajos, mint magánember személyes védőszentje, Alexandriai Szent Katalin, mint király viszont Szűz Mária, Magyarország Királynője előtt térdel.

A kettős értelmezés mellett további érvek is felhozhatók. Szántai Lajos szerint Nagy Lajos ábrázolása a Képes Krónika címlapján „éppen az Orion csillagkép megfelelője”, a felajánlási kép pedig a Szíriuszé (Szántai 2003b, 45. o.). A Szíriusz a Tengerek Csillaga, a Stella Maris, és nevéből adódóan Szűz Máriát képviseli. (A maria szó latinul tengereket jelent.) Ugyanakkor a legfényesebb csillag a magya-

rok égboltján a Sánta Kata nevet viseli (Toroczkai 52. o.), ami pedig a Szent Katalin alliterációja. (A sánta állatok a magyar népmesékben mindig „szentek”, segítik a hőst.) A Szíriusz tehát egy magyar ember számára Szűz Mária mellett Szent Katalin csillaga is. Így a felajánlási kép kettős értelmezése nem ellentmondás, hanem a Szíriusz által képviselt csillagmítoszi jelentések teljesebb kifejtése.

Az előző bekezdés érvrendszere már használja a Pap és Szántai által megtalált másik kulcsot is, nevezetesen azt, hogy a képek csillagmítoszi keretben (is) olvasandóak és ciklusokat alkotnak. Szántai Lajos észrevette, hogy Atila és Szent László királykori képei, valamint a hét vezért megjelenítő iniciálék egy-egy olyan hetességet képeznek, melyekben minden ábrázolás egy-egy bolygóminőség hordozója. Csillagmítoszi (asztrológiai) értelmezésben a bolygóminőségek fejezik ki az aktív mozgatóerőket. Ezeknek azonban keretre van szükségük, hogy ne váljanak parttalanná vagy önpusztítóvá. Ahogy a bolygók mozgása az állatövi jegyek állócsillagai által adott háttér, keret előtt zajlik, úgy vonják maguk után a bolygóminőségeket megjelenítő képek a tizenkettes, a zodiákusjegyeket megjelenítő sorozatok létezésének szükségességét. Ezek megtalálása – a vendéglovagokat, illetve Szent István és Károly Róbert életét ábrázoló képekben – Pap Gábor érdeme. Tanulmányában mindkét szerző részletes érveléssel támasztotta alá felismeréseit (Pap 2003, Szántai 2003a).

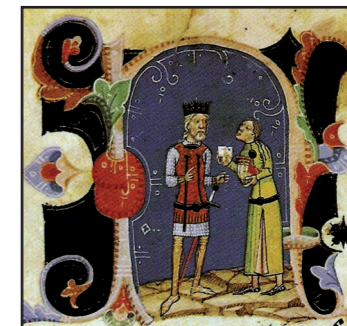
Az asztrológia felbukkanásától, mint oda nem illőtől, nem kell megijedni, hiszen a kor gondolkodásában ez, sőt más „okkult” diszciplínák is, mint teljesen természetesek, magától értetődően benne voltak. Az evangélisták állatövi szimbólumaik által történő ábrázolása végigvonul az egész középkoron: Mátét angyal (Vízöntő), Márkot oroszlán, Lukácsot bika, Jánost pedig a sas (Skorpió) képében jelenítették meg. Ezt a jelképrendszert láthatjuk például a XI. századi feldebrői altemplom mennyezetén vagy a veleméri templom 1377–78-as kifestésű szentélyének keleti falán, de számos más hazai és külföldi freskón, reliefen, kódexben.

A krónikás

Lássunk néhány példát a képek csillagmítoszi értelmezésére! A mű második oldalán szereplő miniatúra a krónikást ábrázolja szerzetesi öltözetben egy stilizált cellában. A krónikáírási, a szerzetesség és a cella egyaránt a Szaturnuszhoz tartozó dolgok, így a gyűrűs

bolygó minőségéhez társítható ez a kép (Németh 2005, 78. o.). Maga a krónika szó Kronosz görög isten nevéből származik, akinek a római mitológiában Szaturnusz a megfelelője. A Képes Krónikában több iniciáléban is követjárás jelenik meg. A hírek vitele a Merkúr minőségéhez társul, hiszen ő volt az istenek szárnyas lábú követe (Szántai 2003a,

Bazarád vlach vajda követe Károly Róbert előtt

41. o.). A 4. képen négy flagelláns (önostorozó) vonul egy hegyes, kopár, sziklás tájon. A völgyekből négy templom bukkan ki. Növényzetnek nyoma sincs. Az aszkézis, a kopár, élettelen, sziklás táj és az épített templomok egyaránt a Bak minőségével állnak analógiában. A képen erőteljesen hangsúlyozott négyes szám is a Bak megfelelője (Pap 1999, 180. o.), ami a föld minőség, az anyag kardinális jegye. Így nincs nehéz dolgunk levonni a következtetést: a miniatúra a Bak minőségét hordozza (Németh 2007, 24. o.).

Pap és Szántai munkáját e sorok írója folytatta. 2005-ben megjelent könyvemben (Németh 2005) további 7 tizenkettes, 9 hetes, és 3 négyes sorozatot azonosítottam, melyek képeit külön-külön és összefüggéseikben is elemeztem. Fény derült arra, hogy a képsorozatok behálózják a művet, és „metszéspontjaik” vannak: egy kép több sorozatnak is tagja lehet, némileg más olvasattal, értelmezéssel. Kiderült az is, hogy egy-egy sorozat mondandója lényegesen több, mint a sorozat tagjai üzenetének összessége.

Valamennyi keret-szerepű tizenketteshez sikerült megtalálni az aktív hetesség-párját. Két sorozathoz, Szent László királyi hetességéhez és a belső alkímia hetességéhez nem társul tizenkettes. Úgy vélem, hogy az általuk képviselt rendkívül magas minőségben az aktív mozgatóerők

Flagellánsok

már kordában tartják önmagukat, és nincs szükségük keretre, így ennek a két hetességnek más elemző sem fog tudni befoglaló tizenketteset találni. Bár jelen pillanatban nincs erőteljes utalás arra, hogy további képsorozatok vannak a Krónikában (mindegyik megtalált képegyüttes-

nek van párja, amelyiknek kell, hogy legyen) továbbiak rejtőzése még fölöttébb valószínű.

2005-ig a mű miniatúráinak közel 95 százalékára sikerült csillagmítoszi értelmezést találni. 2007-ben egy újabb kép kifejtése készült el, és egy már elemzett képsorozatnak, Könyves Kálmán és Álmos herceg ötésségének egy második olvasata is megszületett (Németh 2007). Úgy véljük, hogy a még megmaradt kevés kép ilyen jellegű értelmezése sem fog magára sokáig várni, bár a munkát nehezítheti, hogy ezek többsége sérült.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a Képes Krónika a felnőtt, ereje teljében lévő Nagy Lajos számára készült, aki akkor Európa leghatalmasabb, legbefolyásosabb és leggazdagabb uralkodója volt. A mű nem szórakoztató képeskönyv, hanem egy király számára íródott komoly és exkluzív olvasmány elődei történetéről – és ezzel még csak a legfelső réteget ragadtuk meg. A fejedelmi megrendelő személye, illetve az alkotók jól kivehető gondossága garancia arra, hogy a műben egyrészt az igazság szerepel, másrészt lényeges dolgok kerülnek közlésre. A készítőik például aligha állhatnak volna elő azzal az ötlettel, hogy Atila a magyarok királya volt, ha azt az uralkodó és minden dicső őse nem így tudta volna. Az már Pap és Szántai tanulmányából is fényre-feketén kiderült, hogy rendkívül lényeges dolgokról szól a Krónika, amit saját vizsgálataim is alátámasztottak. Az üzenet összetettségét jelzi, hogy egy-egy exponált, vagy mondjuk így „csomóponti” kép több téma tárgyalásakor is felbukkan.

A krónikás

„A Krónika szövege elejétől végig egy kéz írása, kalligrafikus könyvírás, minden valószínűség szerint magyar másoló munkája.” – véli Csapodiné (Csapodiné, 129. o.). Rózsa György szerint „a készülési helye a budai királyi udvar volt: az írásmód a budai műhely stílusával rokon” (Rózsa 7. o.). A Krónika egyik fordítója, Barsi János szerint is magyar anyanyelvű volt a krónikás. Úgy találta, hogy magyar gondolkodásmód szerint, magyar szórenddel szerkesztett latin mondatokat kellett visszafordítani magyarra, ami könyvnyűvé tette munkáját (Barsi).

A fenti vélemények ellen látszólag jó érvek hozhatók fel. A krónikásnak jó szerivel egyetlen magyar személy- vagy helységnevet sem sikerült helyesen leírnia. Ugyanannak a névnek a leírása is gyakran következtelen. Pl. hol Vid, hol Vyd ispán szerepel, Győr neve többféle változatban is előfordul. A magyar nyelvben nem honos betűket is használ, pl. az x-et (Toxun), y-t (Vyd) vagy a w-t (Warkun). A nevek következtelen írása mögött valószínűleg az áll, hogy a króni-

nikás hűségesen ragaszkodott a számára kétségtelenül rendelkezésre álló kódexekben leírt névváltozatokhoz, és nem egységesítette azokat. A nem honos betűket tartalmazó nevek is régi kódexekből vagy okiratokból kerülhettek át, melyek lejegyzője gyakran nem magyar ember volt. A nevek helyesírása pedig nem rosszabb, mint bármelyik másik korabeli okiratban.

A krónikás papi mivoltára lehet következtetni abból, hogy a klerushoz húz. Akárcsak a pápának, neki sem akaródzik elismernie III. András legitimitását, nincs rosszálló szava a pápai legátusok viselt dolgairól, nem kedveli az ősvallás gyakorlóit, a budai papok és az egyház viszályában pedig a hierarchia mellett tör lándzsát. (A képíró eltérő véleményét a képek tükrözik.)

A képíró

Teljesen egyértelmű, hogy a képeket magyar anyanyelvű ember készítette. Ezt világosan mutatják azok a többnyire Szántai Lajos által felismert szójátékok, amelyeket a képek sugallnak, és csak magyarul érthetők: kilóg a lóláb, a rút ének halála (rutének), Várad – a te várad, ötről hatra jutni, Sánta Kata – Szent Katalin (Szántai 1998, 40. o., és 2003a). Nem magyar anyanyelvű ezeket teljes mélységükben elolvasni sem tudja, hát még kitalálni és képre vinni!

Alaposan elgondolkodtató, hogy miféle tervezés eredménye az, hogy a sorozatok összeálltak, az adott helyen

Gentilis bíboros Magyarországra jön. A pápai legátus reverendája alól kísérfője sötét lovának lábai lógnak ki. A képes beszéd egyértelmű: kilóg a lóláb. Gentilis deklarált szándékai (mélto uralkodó ültetése a magyar trónra) eltérnek a valóságtól (a Magyar Királyság pápai befolyás alá vonása). A képíró több kilógó lólábat mutató miniatúrán is leleplezi az avignoni fogság idejére már szakralitását vesztett pápai uralom hatalomvágyát és nagyon is evilági törekvéseit.

pontosan az a minőség jelenik meg, amelynek meg kell jelennie, illetve hogy egy kép több sorozatban is a helyén tud lenni más-más minőségekkel. A kemeji csata ábrázolása például hat sorozatnak is része. Ha a 142-elemű kép-hálózat megtervezését racionálisan, bal agyféltekével próbálnánk elvégezni, bizony, gráfelméleti képzettséggel rendelkező matematikus segítségét kellene igénybe vennünk; egyértelmű, hogy a mű képeinek megalkotása nem racionális gondolkodás eredménye. Kiderült az is, ami egyébként a fentiek szükségsze-

rű következménye, hogy nincs jelentéktelen vagy lényegtelen miniatúra a Krónikában. Látszólag semmitmondó képekről világított ki, hogy egy-egy sorozat kulcsfontosságú helyén állnak és nagyon lényeges mondanivalót hordoznak. A miniatúrák két csoportra oszthatóak aszerint, hogy van-e rajtuk történet vagy statikusak. Az elemzések kimutatták, hogy a statikus képek fontossága semmivel nem marad el a dinamikus képeké mögött, legfeljebb más jellegű az üzenetük és az esetenként nehezebben megfejthető.

A Krónika miniatúrái nem pusztán illusztrációk a szöveghez: a képsorozatok magasrendű üzeneteket közvetítenek. A mű szólni kíván a szakrális királyban a főpaphoz és a világi uralkodóhoz is. Három sorozat ad tanítást a belső útról, ugyanakkor olyanok is vannak, amelyek a fizikai harc értelméről szólnak. Egy hetesség foglalkozik a nemzetnek ártani kívánó erőkkal, egy tizenkettőség pedig azzal, hogy ezek miért tudnak sikeresek lenni. Ez utóbbi üzenete nem más, mint hogy az ártani kívánó erő azért tudnak hatni, mert gyengeségeinkben, hibáinkban kapaszkodót találnak, azaz saját gyarlóságaink teszik lehetővé, hogy megnyilvánulhassanak. E tizenkettőség jó példája annak, hogy a képíró, szemben a krónikással, nem elsősorban a történetek, csaták érdeklik, hanem arra összpontosít, hogy egy-egy alkalmasan megválasztott személy (ez esetben a trónja megtartásáért, illetve visszaszerzéséért Magyarországot hűbéri sorba süllyeszteni sem sajnáló, rokonai életére törő, királynak való alkalmatlanságát fel nem ismerő Salamon) életén keresztül egy képsorozatba helyezze az átadandó tanítást.

A képíró az idő szövetében keletkezett súlyos szakadásnak tekinti az Árpád-ház kihalását. Az utána következő, a feudális anarchia korát megjelenítő képsorozat tele van szabálytalanságokkal és tértörésekkel, önmaguk ellentétébe fordult minőségekkel. A ziláltság Károly Róbert trónra lépésével csupán csillapodik, de meg nem szűnik. Ennek egyik jele, hogy az első Anjou-királyunk életével foglalkozó tizenkettőség négy képén Károly Róbert meg sem jelenik.

A kódexben nem csak hét- és tizenkét elemű sorozatok találhatók, hanem más elemszámúak (1, 4, 5, 6, 14) is megjelennének. Arra is van példa, hogy egy képen megjelenő alakok maguk is sorozatnak tekinthetők, melyek állatövi jegyekkel – mint Szent László – vagy bolygóminőségekkel – mint I. András koronázása esetében – társíthatók.

A képíró kétségtelenül nagy távlatokban szemléli a magyarság történetét. Az eddig talált tizenkettőségekben a jegyek két kivétellel mind a Tavaszpont precessziójával egyező menetben, azaz a napjárással ellentétes sorrendben követik egymást. Ez azt jelenti, hogy üzenetük a nemzetnek szól, hiszen míg a napév emberi léptékű, addig a precesz-

ziós év hossza egy nemzet életével vethető egybe. Ha nem tudnánk, hogy a Képes Krónika Nagy Lajos részére készült, ez a tény akkor is azonnal mutatná, hogy királyi olvasónak szánták, hiszen mástól aligha várható el, hogy ilyen nagy távlatokban gondolkodjék és vezesse nemzetét.

Vajon ki tudott ilyen színvonalú üzenetet átadni, és honnan jutott a tudáshoz? Úgy vélem, hogy egy táltosi fokozaton álló személy a képíró, aki a tudását így közvetlenül „főnről” szerezte. Ez fölöttébb romantikus elképzelésnek tűnhet, de csak ez és semmi más nem magyarázhatja meg a kép-hálózat szerveztségét és a képsorozatokban elhelyezett tanítások mélységét. A képek nyilvánvalóan révülésben készültek – a táltos tevékenységére jellemző módon –, kiemelkedő művészi színvonaluk sem érthető másként. Az is látható, hogy a mű készítője a képíró akarata többet nyomott a latban, mint a nála valószínűleg rangosabb krónikásé, hiszen az utóbbi által miniatúráknak kihagyott helyek néhány esetben üresen maradtak. Most már tudjuk, hogy miért: a sorozatok rendje felborult volna, ha azokra a helyekre is került volna kép.

Vajon milyen célból született meg a Képes Krónika?

Szántai Lajossal egyetértésben (Szántai 2003b) úgy véljük, hogy beavató könyv kívánt lenni Nagy Lajos számára, aki idegen házból való király volt, igaz, anyai ágon Turul-vérrel az ereiben (Fügedi 41. o.). Meg kellett tanítani, kik uralkodtak itt előtte és milyen szellemben, milyen hatalom által.

Bármilyen furcsán hangzik is, a Képes Krónika kétnyelvű: a szöveg latinul, a képek magyarul beszélnek. A mű magasrendű, összetett üzenet hordozója, a fizikai szintű része elsősorban a szövegben van, a cselekedetek leírásában, míg a szellemi a képek közvetítik. A materialista tudomány elsősorban a szöveggel foglalkozik, mert itt elemében érzi magát. Darabokra szedi (ahogy ő mondja: analizálja) és kiforgatja a szöveget, és „bebizonyítja”, hogy a krónikás mennyi helyen téved (vö. Szovák).

Az elsősorban szellemi szintű képi mondanivaló nem az ábrázolások üzenetének összege, hanem a képek sorozatokká szerveződésében, és a sorozatok egészének üzenetében nyilvánul meg. Ezekben érzékeljük, hogy mi húzódik a tettek mögött, mik a szellemi és lelki mozgatórugók. A materialista tudomány kísérletet sem tett a képi üzenet értelmezésére (ahogy a Szent Korona vagy a XVII-XIX. századi falusi templomok festett kazettás mennyezeteinek képi üzenete értelmezésére sem!), mert ösztönösen érezte: nem érti. Valóban, az anyag szintjéről a szellemi nem érthető.

A történelmi tények azt mutatják, hogy Nagy Lajos sok mindent megtanult ebből a beavató könyvből, és a

legjobb idegen házból származó királya volt Magyarországnak. Heroikus életútja, melyről sajnálatosan keveset tud az átlagember, ékes bizonyítéka ennek.

„A Képes Krónika szövegbe-képbe rejtett, kozmikus és egyben üdvtörténeti nagyságrendű üzenete – ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni – nemcsak a készülés korának embe-réhez szól. Akinek van szeme a látásra, látja, akinek van füle a hallásra, hallja ma is. És ezt az utolsó mondatot akár

felszólító módba is átírhatjuk.” – zárja tanulmányát Pap Gábor (Pap 2003, 25. o.). Még rengeteg leolvasnivaló van a képeken, ami eddig elkerülte a kutatók figyelmét. A Krónika képeinek értelmezése nem ördögösség, a megfelelő csillagmítoszi és képírási ismeretek birtokában bárki vállalkozhat rá, a képek meg fognak szólalni. Olvassuk nyitott szemmel és szívvel ezt a csodálatos kincset és fejtjük meg mind teljesebben az üzenetét!

HIVATKOZÁSOK

Barsi János, magánközlemény 2004.

Csapodiné Gárdonyi Klára: *A Képes Krónika kódexének leírása, története és illusztrációi*. In: *Képes Krónika*. Helikon, Budapest, 1987, 129–143. o.

Dercsényi Dezső: *A Képes Krónika és kora*. In: *Képes Krónika*. Budapest, 1987, 81–110. o.

Fügedi Erik: *Unam, királyom... A XV. századi Magyarország hatalmasai*. Fekete Sas Kiadó, 2004.

Képes Krónika. Fordította Barsi János. Nemzeti Kincseinkért Egyesület, Kecskemét, 2003.

Németh Zsolt 2005: *A Képes Krónika miniatúráinak átfogó elemzése*. Nemzeti Kincseinkért Egyesület, Kecskemét.

Németh Zsolt 2007: *Adalékok a Képes Krónika miniatúráinak értelmezéséhez*. Dobogó, VI/6. szám, 24–25. o.

Marosi Ernő: *Kép és hasonmás*. Művészet és valóság a 14–15. századi

Magyarországon. *Művészettörténeti Füzetek* 23. Akadémiai, 1995.
Pap Gábor 1999: *Csak tiszta forrásból*. Adalékok Bartók Cantata profanájának értelmezéshez. 2. kiadás. Magányos Kiadó, Debrecen.

Pap Gábor 2003: *Krónika képmagyarázat*. Bevezető tanulmány a Képes Krónikához. Nemzeti Kincseinkért Egyesület, 9–25. o.

Rózsa György: *Grafikatörténeti tanulmányok*. *Művészettörténeti füzetek* 25. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.

Szántai Lajos 1998: *Kun László király*. Főnix Könyvek 16. Debrecen.

Szántai Lajos 2003a: *Fény által festett történelem*. Bevezető a Képes Krónikához. Nemzeti Kincseinkért Egyesület, Kecskemét, 29–42. o.

Szántai Lajos 2003b: *Nagy Lajos király öskeresése a Képes Krónika alapján*. I. rész. Sárosi Kft.

Szovák Kornél: *Utószó*. In: *Képes Krónika*. Osiris Kiadó 2004, 233. o.

Toroczka Wígold Ede: *Öreg csillagok*. Főnix Könyvműhely, 2003.
Wehli Tünde: *Széljegyzetek a Képes Krónika elemzéséhez*. www.c3.hu/scripta/buksz/98/1/09wehli.htm. 1998.

Lánszki Imre

ŐS-BUDA EREDETE, FEHÉRVÁR, FEJEDELMI SÍROK

A korabeli történeti leírások és ábrázolások egyértelművé teszik, hogy IV. Béla a közeledő tatár veszedelem híréből az akkori Pilis közepén lévő Buda várában értesült, s innen kiindulva próbálta Muhinál feltartóztatni az ellenséget. Tudjuk, hogy a királynak az iszonyatos csatavesztés után közel három esztendeig Dalmáciában volt menedéke, s visszatérve „külső tökéből” (évekig héber feliratú pénzérméket verettek ebben az időben) próbálta a várat újjáépíteni. 1245–46 tájékán – vélhetően erős földrengés és az ott felhasználható kőzet gyenge, máladákony minősége miatt, felhagyott a korábbi, az ősi vár királyi székhelyként történő használatával. Ekkor kezdte el a mai Buda vár építését, amit a Rondellától a mai Dísz térig terjedő területen 1256-ra építtetett fel. Addig az – Zolnay László: *Az elátkozott Buda – Buda aranykora* c. műve szerint is – a kereskedelmi funkciót betöltő Pesttel szembeni, szőlőművelésre berendezkedett mezőgazdasági terület volt. Tehát a mai budai vár regnálását 1256-tól számíthatjuk.

Valamennyiünk számára érthetetlen, hogy a történet-szeink, régészeink által is ismert tények alapján az elmúlt évszázadokban miért nem kutatták Ős-Buda eredetét, miért olyan súlyos tabu ez a téma?! Magyarul: hogyan felejtődhetett el, s lett negligálva ennek a történelmi helynek a szerepe és földrajzi azonosítása. Több mint nyolc éve tartó kutakodásaim eredményeit bemutató előadásaim során alig akadt olyan történelemtanár a hallgatóságban, aki hallott volna az ősbudai létezéséről, történetéről, s szerepéről a Kárpát-medence évezredes történetében.

Az elmúlt évek kutakodásának egyik alappillére a térség geológiai elemzése volt. Annak értékelése során világossá vált, hogy az a többszáz éves dachsteini mészkőtömb, mely a mai Százhalombattától Esztergomig sok kilométeres mélységben ma is északkeleti irányba haladva csúszik a magmán, alakította ki az intenzív hőforrások tevékenységet. Ezért a mai Duna-kanyar adta az egyik legfontosabb túlélési lehetőséget a jégkorszakok átvészelésére. Nem véletlen az a sok antropológiai lelet, tárgyi bizonyíték (pl. a budakalászi hatezer éves! agyag kocsimodell), melyek kultúrák folyamatos létére utalnak ezen a tájon.

Éppen ezért volt oly fontos számomra Sicambria ókori és középkori létének és funkciójának igazolása. Történetesen az egyik párizsi levéltári anyagban szerepel a frankok, gallok eredetét ismertető, 1205-ben készült dokumen-

tum, melyben Velence, Róma és Karthágó mellett Sicambriát (Buda) jelölik meg egyik eredetihelyüknek. Leírásuk szerint Trója eleste (kb. i.e. 1175) a megölt Hektor öccse, Paris herceg vezetésével (aki elszöktette szép Helénát Spártából) több ezer trójai menekült egyik ágon Pannóniába, ahol a herceg fia, Francion alapított a Duna mentén egy várost Sicambria néven. A menekültek másik része az Appennini-félsziget és Szicília déli részére, harmadik ága az Azovi-tenger feletti Meotis mocsaraiba menekült. Lehet ezt könnyedén lovag-legendának tartani, mint ahogy ez volt a helyzet a trójai háborúval is, de Schliemann óta minden legenda arra kötelez, hogy utánajárjunk azok valóságos eredetének!

Az *Országépítő* korábbi számaiban már kifejtettem, hogy a középkori térképek Sicambria városát az Alt Ofen, Vetus Buda, Ertzelburg/Etelevára néven szereplő városok alatt közvetlenül a Duna mentén, a megyeri rév közelébe helyezik. E helyen jegyzik a római időből a kevésbé ismert kiterjedésű Herculeát, melyet a Duna mentén délre Potentianával, északnyugatra Strigoniummal (Esztergom) limeszek, őrtornyok kötöttek össze. Ezek kiépítése már a Krisztus utáni időkre tehető, de a római kori leletek mindenesetre magyarázattal szolgálnak. Sicambriához teszik az ókori történészek az első nagyobb hun invázió átkelési helyét is, ahol a harcosok állati gyomrokból készült tömlőkön az éj leple alatt úszták át a Dunát, s Tárnok mezején meglepve a római és szász seregeket, vívták meg csatájukat. A súlyos harc során elhunyt Keve, Béla, Kadocsa hun kapitányok temetését Sicambria fölé, kövek közé, a halmok alá teszi a történetíró. Nehány évtizeddel később a Keve ágához tartozó hun király, Atilla is Sicambriából szállt ki és ide tért vissza hódító hadjáratai során. Több történeti forrás (a *Gesta*, a *Képes Krónika*, a *Tarih i Üngürüsz*, a Krakói kódex stb.), valamint levéltári anyagok (pl. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, 1998.) is Keveházának (Kevezoa) nevezi ezt a helyet, s a hun kapitányok mellett ide írják le Atilla eltemetését, sőt Árpád vezér földi maradványainak az elhelyezését is. Ezekben az irodalmi forrásokban fellelhető a földrajzi, tájolási azonosság. A szakrális helyet Francoin egy Duna menti magaslatra építette, ugyanitt a római korból erődöt írnak le. Atilla egy nem erőd jellegű szakrális típusú várba rendezkedett be, ahol tizenöt esztendeig uralkodott. Hódító

hadjáratai alatt fivére, Buda irányította a helyi közigazgatást: innen a kettős nevezéktan folyamatos váltódása: Atila contra versa Buda vára.

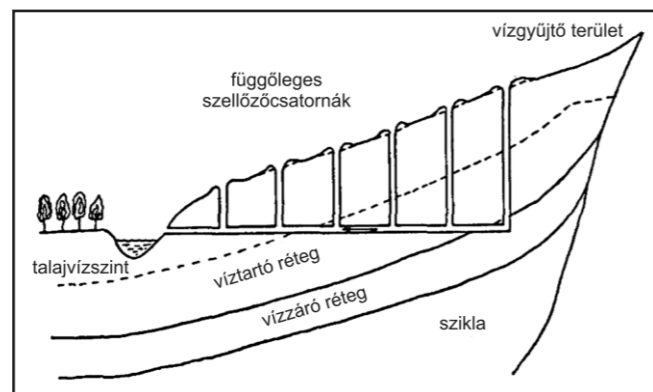
Hogy a honfoglalást követően, amikor Árpád seregei a megyeri gázlón (Magyar-rév) átjutva bevonultak és 20 napig ünnepeltek az Ős-rokon, Atila várában, miért a Buda nevezék maradt fenn folytatólagosan, erre nem tudok magyarázattal szolgálni. Az bizonyos, hogy a franciák már említett levéltári anyaga Buda, a németek hasonló korban keletkezett *Niebelung-éneke* az Atila (Etelburg, Ecilburg) megnevezést használta. Fehérvárnak a magyar államiság, a királyság megalakítása után nevezik ezt a helyet, s igazán I. István idejétől egyértelműsíthető a folyamatos Buda és Fehérvár nevezék. Tehát – ahogy Anonymus leírja – István a Nagyboldogasszonynak ajánlja országát, s építeti föl a Boldogságos Szűznek nevezett templomot, s kezdi kiépíteni a vár alatti fennsíkon a későbbi Fehéregyházát, az Alba Ecclesia-t. Ezidőtájt a mai Székesfehérvárt még *Civitas Alba* névvel illetik!

A Névtelen Jegyző várat ábrázoló leírása is pontos: a vár egy hegy tetejére épült, s a Dunára nézett. A térinformatikai ábrázolások jól mutatják a korabeli leírások pontosíthatóságát. Ugyanő III. Béláról megjegyzi: a király egyetlen nap alatt lovagolt át Fehérvárról az egyházi központ Esztergomba, onnan Visegrádra, majd vissza közvetlen úton Fehérvárra. Mindenki számára világos, hogy a mai Budakalász határából mindez még váltott lovakkal is megvalósítható. Székesfehérvárról viszont – a távolság háromszoros hossza miatt – ezt lehetetlen lett volna megvalósítani. Egyébként is Fehérvár nemcsak az Árpád-házi királyok idején jelentette ezt a helyet, hanem még Mátyás király és az ő temetését leíró krónika is ide értelmezi azt.

Lehetne még hosszan sorolni az ellentmondásokat, az érveléseket pro és kontra. Tény, hogy a fejedelmi – királyi helység földrajzi pontosítása korrekcióra szorul, s nem lehet e tisztító cselekedetet sem lesöpörni, sem hatalmi akaratlanul negligálni; szükség van a valós tények helyükön történő nevesítésére!

A török idők alatt, amikor II. Szulejmán 1543-ban, két évvel Buda végleges elfoglalása után birtokába vette ezt a felhagyott korábbi királyi, de szakrális várat, akkor a szultán még látta a több mint egy napos járóföld hosszúságú katakombarendszert (ilyet Székesfehérváron, a gránitban nem találtak), ahol még ép állapotban voltak azok az Árpád-ivadékokat rejtő királyi szakofágok (szemben velük a halott uralkodó szobor hasonmásával), amelyeket Fehérváron temettek el. Hogy a mai Székesfehérvár nem felelt és felel meg ennek a leírásnak, hogy valójában nem itt

lehetett királyaink temetkezési helye, arra nemcsak Buzinkay Géza és Bradák Károly elemzései utalnak. Számos más levéltári adat, ábrázolás mellett vannak olyan geomorfológiai sajátosságok, melyek Budakalász határában egy város és vár létezésére utalnak, s a vélt fejedelmi sírok azonosíthatóságát is lehetővé teszik.

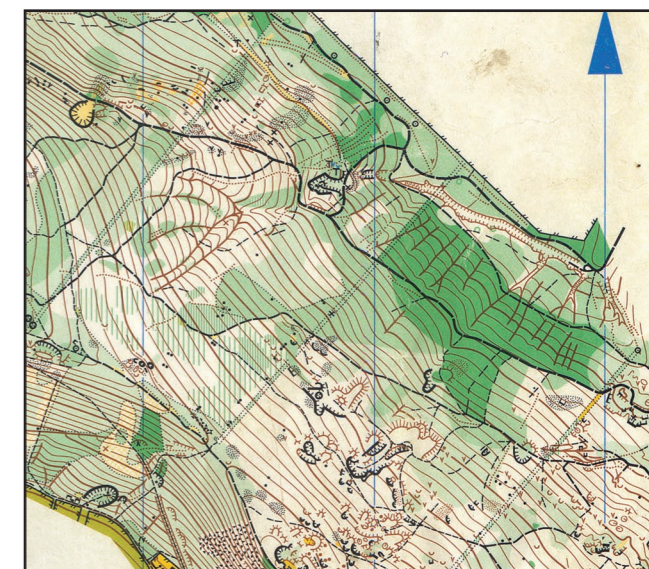
Az ázsiai qanat-rendszerű vízgyűjtő hosszmetzeti ábrája; illetve fényképek a qanat-rendszer szellőzőkürtőinek megfelelő elemekről a fel-tételezett fehéregyházi település területén.

Van itt a Kevélyek oldalában egy olyan kürtőrendszer, melyek egyes elemei első látásra vízvétel miatt ásott kutaknak tűnnek, valójában az adott területen belüli sűrűségük, teljes kifalazottságuk, mívségük, az oldalukból való vízszintes kiágazás és a függőleges fali járhatóságuk kiépítettsége is más funkcióra utal. Ezek nem lehetnek ivóvíz szolgáltató kutak. Viszont feltűnő a hasonlóság a Közép-Ázsiában az Ararat déli részén használatos qanat-rendszer működésével. A Pilisben a Krisztus előtt kb. 600 évvel kiépített rendszer első három kürtőjére 2006 rendkívül hideg februárjában letem rá és később sikerült további kilenc, nem is oly régen beomlasztott, berobbantott, feltételezhető kürtő helyét megjelölnöm. Mindezt 2-3 km² területen belül! Az első háromból kettőt az aljáig kitisztítottunk (16 és 22 méter mélységig), s azt, hogy azokat korábban nem víznyerés céljából építették ki, az bizonyítja, hogy az aljukig ki vannak kövezve, bár végig anyaközetbe ásták őket. A vár alatti, stratégiai szempontból jól védhető, forrásfő nélküli meredek árkok, melyeket vízmosásoknak minősítettek, megfelelnek a város, jelen esetben Alba Ecclesia vízellátási rendszerének.

Hasonló a helyzet a fejedelmi sírokkal. Árpád temetését elsődlegesen mindenki Anonymus *Gestája* 52. fejezete szerint próbálja pontosítani. A pozsonyi csata leírása is erre utal, azzal a különbséggel, hogy Árpádot Atila mellé temetve említik! Én a *Gesta* alapján indultam el, segített ennek értelmezésében Berenik Anna: *Nem oda Buda!* című elemző munkája is.

Így jutottam el a Nagy-Kevély és az Ezüst-kevény találkozásánál lévő három forrás találkozási pontja (térkép) alatt lévő, felhagyott bányának tűnő tájsebzhez, mely alatt megtalálható az a kőmeder kimetszés, melyet Anonymus a művében említ. Ez a völgy vezet Ős-Buda vára felé, elérve azt, erős jobbkanyar után folyik le a korábban Atila városa, majd Fehéregyháza alapjait rejtő fennsík mellett. Ma Barát pataknak hívják, s érdemes megemlíteni, hogy közép-magasságában 1993-ban Soproni Sándor, a szentendrei múzeum régésze és igazgatója II. századi, arany, ezüst, vas és üveg megmunkálásra alkalmas őskohót ásott ki. Utóda, Simon László vezetésével valamivel lejjebb, Budakalász előtt, a Malom-tag nevű településrészen egy honfoglalás-kori telep gazdag régészeti anyagát tárták fel 2004-ben. A Malom-tag kapcsán érdemes megemlíteni, hogy Zsigmond király idejében ezen az alig egy kilométeres szakaszon, az óbudai apácák birtokában 16 (!) vízimalom működött, melyek üzemeléséhez feltételezhetjük a télen is bőven rendelkezésre álló, bő vízhozamú hóforrások működését.

A térképen középen, fent látható az a hurokszerű szurdok, amelyet kiépített kőfal és a mesterséges beavatkozás nyomai vesznek körül.

A fejedelmi sírokról elődeink rendkívül pontos meghatározásokkal szolgálnak. Különösen Györfly György leírása, nevesítései és nyelvi értelmezése segített a temetkezési hely azonosításában. A bánya fölött valóban megvan az a három forrás, melynek egy ponton való csatlakoztatása után a korábbi vízfolyás búvópatakként a „bánya” alatt „anonymusi” forrásfőként jelenik meg, A bánya maga pontosan keletre nyíló bejárattal rendelkezik (térkép), oldala

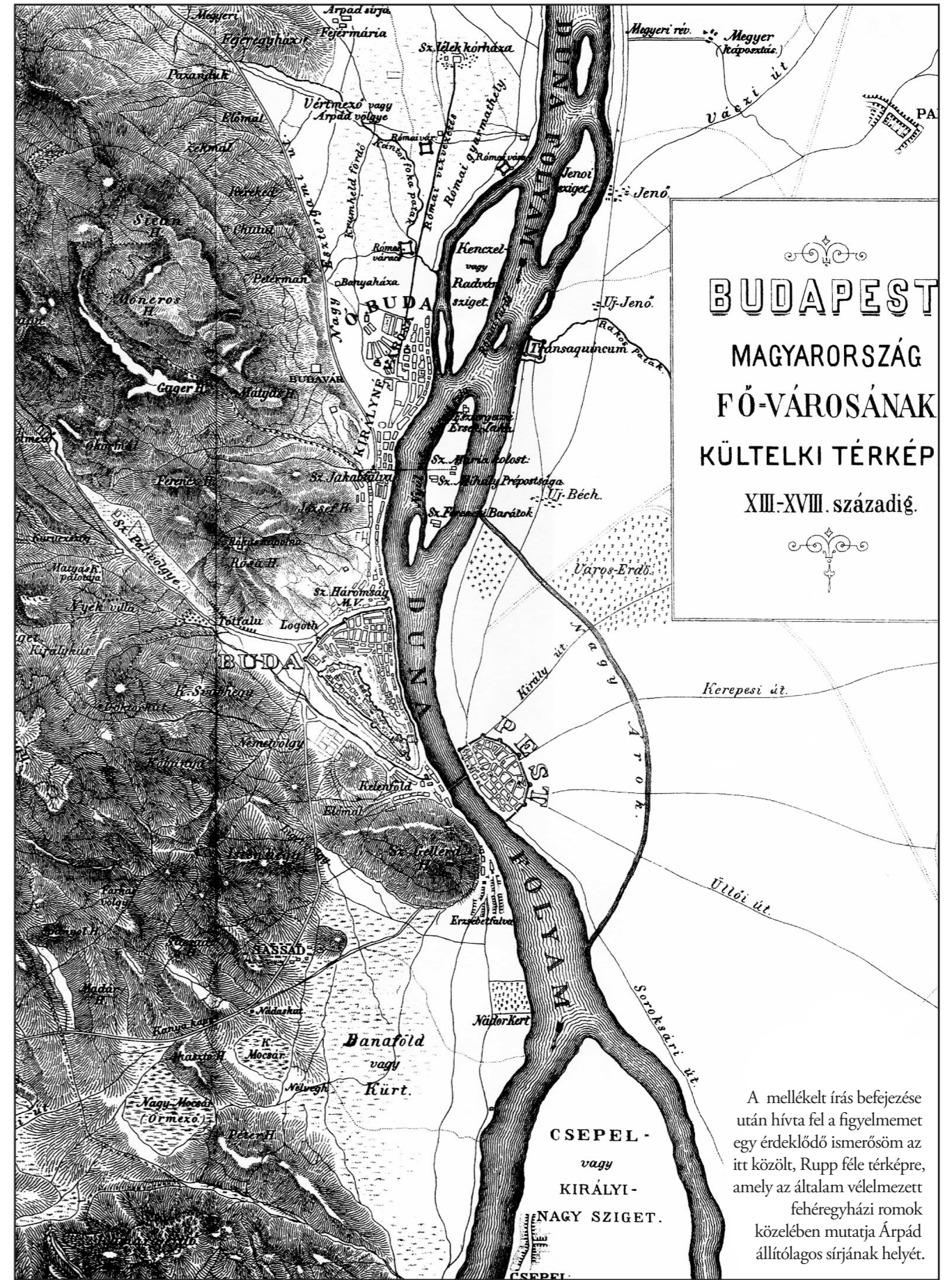
az erózió és omlás ellenére több helyütt szabályosan kövekkel támfalszerűen kirakott. Szemközti függőleges fala jobb oldalán látható egy kb. 7 m magas és 3,5 m széles világosabb felszín, melyen a moha sohasem nő meg. Úgy vélem, hogy a homokkő mögött üregek kell lennie, melyből a termikus hő szárazon tartja a homokkő felszínét. Ez az oka, hogy a moha micéliumai nem jutnak a homokkőben vízhez, ezért rajzolódik ki az a forma, ami az alábbi, téli felvételen is látható. Vízszintes fúrással próbáltunk a székesfehérvári Jófúró Kft. és a német Storz cég segítségével tájékozódni, s a rákakott fal 2,5 m vastagsága meghatározható volt, amit az endoszkópos felvételen sötét, körgyűrű formájú 5 cm széles rés is jól mutat. Feltűnő az a fal felső részén lévő, függőleges palástján megmunkált, ékelő kő, melynek kitermelési helyét a geológusok innen 14 km-re, Pilisborosjenő nyugati részére teszik.

A függőleges fal bal oldali fele nagyon különös fragmentációt mutat, amit Vörös Győző, neves egyiptológus

régész „föld alatti piramis falának” minősített. Hasonló véleménnyel vannak híres geológusok is a MTA Geofizikai Intézetéből: ők is rákakott, más helyről származó homokkő tömböknek nevezték a mellékelt felvételeken látható, vélhetően nem természetes eredetű építményt. Maga a bánya, ahol a fejedelmi sírok helyét gyanítom, nemcsak a már említett belső kialakításával különbözik a környéken felhagyott társaitól. A tájfutók által használt 1:15.000-es térképen jól látható egy meredek, hosszanti kiálló hely (stáció), melynek hátsó támfalán eredeti kiépítettsége részlegesen fellelhető. Elméletileg igazolhatja a feltételezésem helyességét, hogy a bánya bejáratának két oldalán láthatók a korábbi vízrekesztés gátjának maradványai.

Magyarán: a Kevélyek környékén természettudományos módszerekkel elvégzett, aprólékos és tárgyilagos elemző munka után szükség van hozzáértő, tiszta lelkű és igazságra törő régészek és történészek szélesebb körének tényfeltárási együttműködésére. A hely és az idő adott.

A mellékelt írás befejezése után hívtam fel a figyelmemet egy érdeklődő ismerősöm az itt közölt, Rupp féle térképre, amely az általam vélelmezett fehéregyházi romok közelében mutatja Árpád állítólagos sírjának helyét.

Mezei Zsófia
VÁNDORLÁS CSÍKORSZÁGBAN

Vándoriskolás éveim első helyszínéül személyes indokok alapján Székelyföldet választottam: mesterem a Csíkszeredán dolgozó Bogos Ernő lett. Rokoni szálak mellett több építésztaóbor és túra emléke is kötött már akkor Erdélyhez, de a félév végén úgy éreztem, nem tudok eljönni; még egyszer hat hónapot kint maradtam. Végül hazatértem, igaz ezután már oda is csak haza járok...

Az egy év során sok kis léptékű munkán dolgoztam, de – ellentétben az általános pesti gyakorlattal – kezdő építészként számos önálló feladathoz volt alkalmam hozzájutni. Marosvásárhely közelében friss diplomásként módomban volt végigvinni egy nagyobb családi ház terveit az első vázlatoktól a kiviteli tervekig.

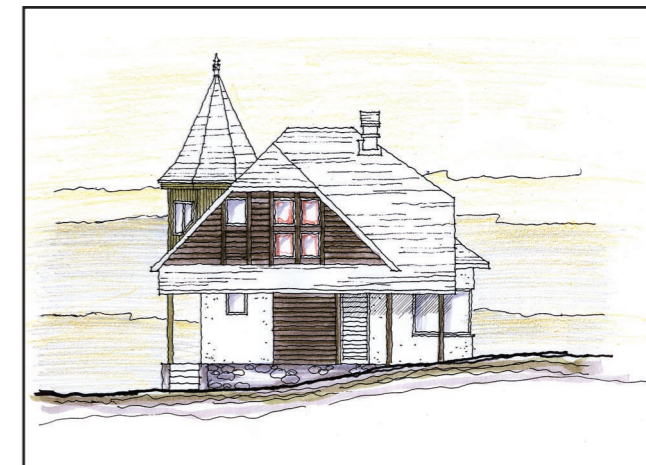
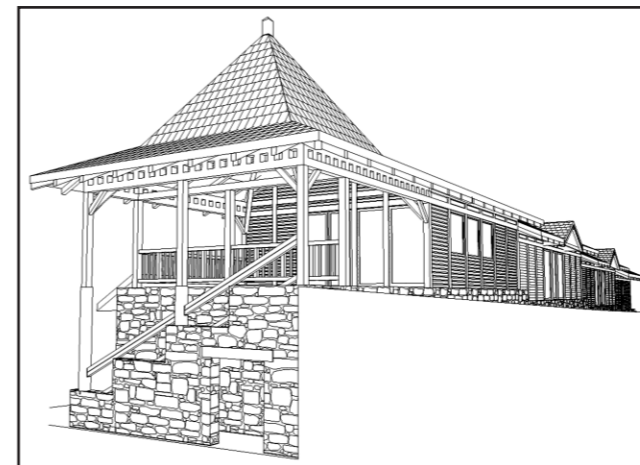
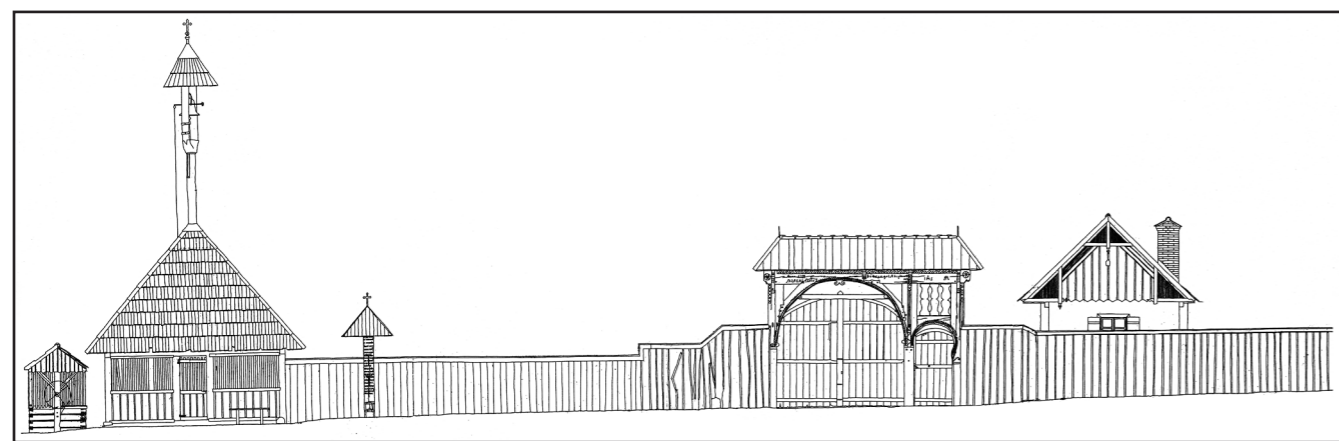
Részt vettem a Homoródfürdőn, a Székelyudvarhelyt Csíkszeredával összekötő főút melletti üzletsor és kávézó kiviteli tervezési fázisában. Innen néhány száz méterre a völgyben a patakparton álló, két háború közötti villasor egyik mesebeli darabját kellett a mai kor igényeinek megfelelően, de óvatos mozdulatokkal átalakítanom, hogy egy szeredai család nyaralóként tudja használni. Vázlatokat készítettem a gyimesi Hidegség-patakára, dolgoztam egy kicsiny, de annál kedvesebb nyárikonyha bővítési tervein Csíkszentmiklósról. E munkák során megtanultam, mennyire fontos lehet adott esetben az épület egyetlen sor gerendával történő magasztása, a nyílások arányainak centikben mérhető változtatása vagy a tető dőlésének néhány fokkal történő módosítása is.

Mesterem szülőfalujában, a Gyimesek kapujában álló oldalcsíki Szépvízen dolgoztunk az egykori mívés örmény kereskedőházak és a kaszinó felmérési és felújítási, átalakí-

tási tervein; ugyanitt a második legrégebbi székelykapu és a csengettyű együttesének műemléki tervrajzain. Építészeti tervdokumentációt készítettem a csatószegei templom középkori körítőfalának megerősítő munkálataihoz. Csíkszereda még megmaradt, a sétálóutca közelében álló történelmi beépítései közül a Lázár-ház néven ismert épület mellett egy másikat szintén Bogos Ernő újított fel: ennek megvalósulását nyomon követhettem, az irodaházzá alakuló épület belsőépítészeti tervezésében részt vettem.

Az olykor erdélyi vendéglátásba torkolló vagy erdei gombászással végződő művezetések során a szakmai tapasztalatok mellett a csavaros székely észjárás és szóhasználat is elvárás volt – az év végére már néhány fordulat nekem is önkéntelenül jött a számra. A munka kapcsán sokszor jóformán kirándultunk is, például az alig néhány lelket számláló, mesés Úz-völgyébe, a háború előtt épült határőr kaszárnyákhoz, ahová nyáron is csak terepjáróval lehet eljutni. Kaláktam Lázárfalván, Gyergyócsomafalván – utóbbiban a múlt év végén megalakuló népfőiskola néhány előadásába is bekapcsolódtam –, részt vettem színvonalas szakmai konferenciákon Szeredában, Csíksomlyón.

A hír, miszerint Csíkban zord az idő, igaz. Emiatt természetesen az emberek is edzettebbé válnak. Mégis meleg szívekre és mély emberi kapcsolatokra találtam ott. A *mesés Erdélyország* mítosza részben átértékelődött bennem: megtapasztaltam, hogy a világ arrafelé is gyorsan alakul át, és sokszor sajnos fájdalmasan rossz irányban. Egy évem alatt ugyanakkor meg is bizonyosodtam, hogy Erdély a Jóisten kedvelt tartózkodási helye, valóban olyan vidék, ahol a hegyek között tündérek laknak...

Az építész kevés, a munka annál több. Az élet pesti mércével mérve nyugodt. A levegő összehasonlíthatatlanul jobb. A megélhetés költségei még most is alacsonyabbak.

Fiatal építészek, vándoriskolások, menjetek Erdélybe, legalább egy időre, tapasztalatot gyűjteni! Ha másért nem, hogy hazatérve új megvilágításban lássátok Budapestet is.

2008-ban a Kós Károly Alapítvány 138.418 Ft összeget kapott a személyi jövedelemadókból civil szervezeteknek felajánlható 1%-ból, amit a Vándoriskola oktatási programjának működtetésére használt fel.

Köszönjük és idén is várjuk a felajánlásokat
 Az Alapítvány adószáma: 19193580-2-41

A CITROM-DÍJAS VÁCI FŐTÉR ISMERTETÉSE

Mivel lehet kiérdemelni a citromot?

1. A legsikertelenebb új beépítésért, átalakításért történeti környezetben.
2. A legtökéletesebben félresikerült műemléki helyreállításért, a méltatlan hasznosításért.
3. A legjobban kidolgozott, példaértékű épülethibáért (épületszerkezet, pótlás, kiegészítés, stb.)
4. A legmegragadóbban félresikerült épületszínezésért.
5. A élő műemlék (növényzet, kert, táj, tó stb.) leginkább maradandóra sikerült károsításáért.
6. A leginkább műemlék-szerű rekonstrukcióért: műemlék (citrom) pótlásért.
7. A leghosszabb ideje húzódó műemlék-helyreállításért.
8. A legmeggyőzőbb álműemlék építéséért.

Ki kapja a citromot?

Bárki jogosult jelölés benyújtására. A jelölésnek tartalmaznia kell az érintett műemlék, műemlékhelyszín azonosításához szükséges adatokat, valamint a díjazásra való jogosultságát megalapozó tulajdonság rövid leírását, illetve fotóját. A beérkezett javaslatok alapján az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága elnöksége dönt.

Citrom-díj 2007

„Vác város főterének rekonstrukcióját az átalakítás során létrehozott régészeti műromok látványának a barokk városképre gyakorolt káros hatása miatt a bíráló bizottság Citrom-díjban részesítette.

Indoklás:

Vác egyedülállóan barokk hangulatú főterének átfogó rekonstrukciójára már hosszú évek óta készült a város. Az elképzelések megvalósításához először 2003-ban PHARE pályázat segítségével próbálták a forrást biztosítani. A tér értékeinek és régészeti maradványainak teljes ismeretét nélkülöző tervezés és az ebből fakadó tervezői koncepciók

az előkészítés során szinte már mindent eldöntöttek és az elképzelés főbb vonalaiban később már alig változott. Eszerint a tér közmű és burkolatcseréje mellett a gépjárműforgalom jelentős korlátozása, a lakosság találkozó- és sétaterének megteremtése, a főtér újra nyüzsgő élettel való megtöltése volt a fő cél. Ennek elérését új építészeti elemekkel és legfőképp a barokk városképbe visszaemelt középkori építmények torzóival kívánta a beruházást irányító városi vezetés és az általa kiválasztott tervező megvalósítani.

A később elnyert ROP pályázati forrás még mindig sok szakmai bizonytalanságban bővelkedő programot indított útjára 2004 őszén, ami lehetővé tette a volt Szent Mihály templom teljes feltételezett területének, valamint a bécsi kapu egykori helyének feltárását. A pályázati határidők miatt az utolsó pillanatig folytatott ásátás nem fejeződött be az összes előkerült periódus vonatkozásában és eredményeinek feldolgozása még mindig tart, ezért inkább látványelemek beépítésére helyezték a fő hangsúlyt.

A templom alaprajzi bemutatása nem a térburkolatban történt. Helyette a csak részlegesen megtalált középkori templom visszatemetett alapfalai fölött egy új vasbeton lemezre fölépített és egy XVIII. századi felmérésre hivatkozva kiegészített kontúrrajzú falacska hivatott a „hiteles középkori állapotot” felidézni. Az eredeti falak állapota a visszatemetést indokolta, de a nem kellően tisztázható korszakok a templom önkényesen kiválasztott periódusának térbeli bemutatása ellen szóltak. Ehhez járult még a hiányzó szentély kontúrja körüli bizonytalanság is. A templom periodizált ásati alaprajza és a XVIII. századi felmérés egybevetése nélkül szerkesztették meg a vitatható minőségben megvalósult falazatok nyomvonalát, amely így sem hitelesnek nem tekinthető, sem pedig a barokk tér síkhoz nem illeszkedik.

A tér északi szűkületében, az egykori középkori városfalra épült házak között állt az 1760-ban lebontott Bécsi

kapu. A házak homlokzati fala részben a torony falaira illetve abból épült.

A védett barokk eredetű lakóház kutatása nem történt meg. A nosztalgikus, díszletszerű elképzelés szerint a barokk házak által létrehozott útszűkület további szűkítésével felépült a torony városfalra merőleges falainak torzója, mintegy 11 méteres hosszban, közepén 1,5–2,5 méteres magassággal és a hozzá csatlakozó lakóházak ablakai fölé is benyúló, s a házak fölé magasodó, 6 méteres toronyszerű saroképtítményekkel, tetejükön 14 méteres zászlótartókkal. A vasbeton szerkezetű építményt sima és rusztikus kölapokkal burkolták. A megvalósult építmény a felmenő falak tekintetében minden történeti adatot nélkülöz. Újszerűsége ugyan bizonyítja mai voltát, de a történetileg kialakult – a középkori városfalakat csak a szükséges mértékben magukba olvasztó – útszűkületben, a kiharapott ablakhelyekkel megformált toronytorzók mindent sugároznak csak középkori hatást nem.

A súlyos szakmai bizonytalanságok ellenére kierőszakolt, középkori hangulatot árasztani hivatott látványelemek és a többi – a tér egyéb részeit is jelentősen befolyásoló – tervezői elgondolások a barokk tér és az azt keretező túlnyomó mértékben barokk térfalak egységét megbontják, aminek veszélyét az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága már korábban jelezte.”

A hivatkozott jelzés a következő:

„Nyilatkozat a kisvárosi főterek átalakításáról

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága kiemelt feladatának tekinti, hogy nyomon kövesse a magyar és a nemzetközi műemlékvédelmi elvek, irányzatok elméleti és gyakorlati váltásait, valamint ezek alapján értékelje az új jelenségeket, és azokkal kapcsolatban kifejtsé álláspontját. Ilyen jelenség napjainkban egyebek mellett a kisvárosi főterek átalakítása, amely a műemléki városkép értékeit veszélyezteti.

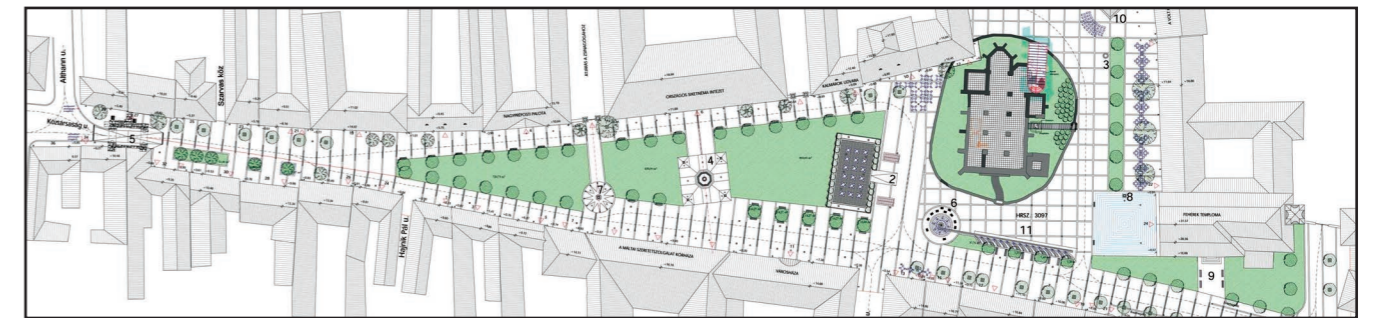
A műemléki környezet védelme ugyanolyan fontos, mint magának a műemléknek a védelme. Szerencsére több városunk megőrizte történelmi magját. Ezek védelmét a legtöbb esetben az önkormányzatok különösen fontosnak tartják. Ezzel van összefüggésben az, hogy egyre nagyobb figyelem

terelődik a történeti városközpontok megújulására. Ennek a megújulásnak együtt kellene járnia a történeti térszerkezet, a térfalak teljes együttes helyreállításával is. A reprezentációs igények és a tervezők túlárado lelkesedése miatt azonban történeti városaink központjait, védett tereinket egyre több helyen fenyegeti veszély.

Kisvárosaink szinte egymással versengve kezdték főtereik erőteljes átalakítását. A város megújulása érdekében – sok helyen jó szándékkal – megkezdett munka városromboló folyamatokat indított el. A nagy múltú városi terek felújítása egyre inkább az adott városi terek jellegét megváltoztató reprezentációs igények kielégítését szolgálja! A túlbujánzó fantázia historikus vurstlivá alakítja barokk és más építészeti együtteseinket. Kétségtelen, hogy a történeti együttesnek a mai várost szolgáltatnia kell, de úgy, hogy az ne feledje hirdetni annak klasszikus értékeit. A hitelesség megkívánja, hogy egy történeti városi tér saját történeti értékén és saját rangján újuljon meg. Nem a mai kor alkalmazkodó funkcióinak megjelenése jelenti a veszélyt, hanem az, hogy sok esetben a hagyománytól és a történeti előzményektől független elemek közhelyszerű megjelenítése válik fő céllá – és nem a műemléki együttes megőrzése a helyreállítások meghatározó szempontja. A környezettől teljesen elütő természetellenes építőanyagok, az archaizáló szökökutak, zenepavilonok, műromok, stb. idegenül hatnak. (ld. Tokaj történeti központjának burkolat-parádéját, Debrecen főutcájának csak légifotón és papíron jól mutató egymásba metsző körkörös formavilágát stb.).

Elgondolkodtató az a tendencia, hogy a sokszor jogos és már régóta várt termégyújítási program keretében, a terveket kidolgozó városi vezetés és a tervek készítésével megbízott szakmai csoportok elképzeléseiket különböző városi fórumokon tárlják és a jelenlévők egyetértésére hivatkozva ötleteiket elfogadottnak tekintik.

A hatalmas beruházás, a bonyolult és többlépcsős kivitelezés legyűr minden szakmai érvet – és a hatóságokat is megoldhatatlan feladat elé állítja. A munkák általában nemzetközi pénzforsásokra támaszkodva készülnek. A szoros határidők miatt előkészítetlen, de kényszerűségből elfogadott beadványokon gyakorlatilag változtatni nem lehet. Ilyenkor már

a műemlékvédelem szakmai érveinek érvényesülésére, az elmélyült kutatásra alapozott, indokolt változtatásokra már szinte semmilyen esély nincs.

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága kér minden önkormányzatot, hogy az ilyen nagy jelentőségű programok kidolgozására kellő figyelmet fordítson! A munkát gondos elemzés, előkészítés előzze meg, s ezek ne az elkészült koncepciók alátámasztására szolgáljanak. S amennyiben régészeti feltárás szükséges, az a lehetőségekhez mérten terjedjen ki az összefüggésekre, hiszen a többperiódusú egykori maradványok feltárására csak ilyen ritka alkalmakkor van lehetőség. Az eredmények és következtetések idő előtti kierőszakolásával bármily látványosnak tetsző eredmény felmutatása helyrehozhatatlan károkat okoz.

Jelenleg Vácon folynak hasonló munkák. Soha nem volt terepszinten állítanak helyre pontosan nem azonosított középkori romokat, a barokk tér védelmében barokk műemléképületet is károsítva hatalmas középkori városkapu imitáció épül.

Az esztergomi Széchenyi tér is bővelkedik középkori előzményekben. Ott viszont a gondos ásatást követően csak részben megtalált romok visszatemetéséről született döntés és az egykori Szent Lőrinc templom alaprajza csak a burkolaton jelzésszerűen kerül bemutatásra.

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága fontosnak tartja, hogy a jelentős anyagi ráfordításokkal megújuló történelmi városi terek szakaszosan és hitelesen helyreállítva szolgálják a mai embereket és örökségünk védelmét.

Budapest, 2006. február 17.

Dr Winkler Gábor

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága elnöke

A fenti manifesztum Váci nyilatkozat címen jelent meg és aposztrófáltatott, mindaddig, amíg Vác polgármestere nem kérte a helyreigazítást, így „szelídiült” azután az itt olvasott címre. A szöveg külön érdekessége, hogy Tokaj, Debrecen, Esztergom sem írta meg ezt a sajátos „aggódást”. (Amúgy ez a szöveg két évvel ezelőtt itt a Savaria Nyári Egyetemen odacsempészett dokumentumként köröztetett, dr. Winkler Gábor távozta után! Becsapva, félre-

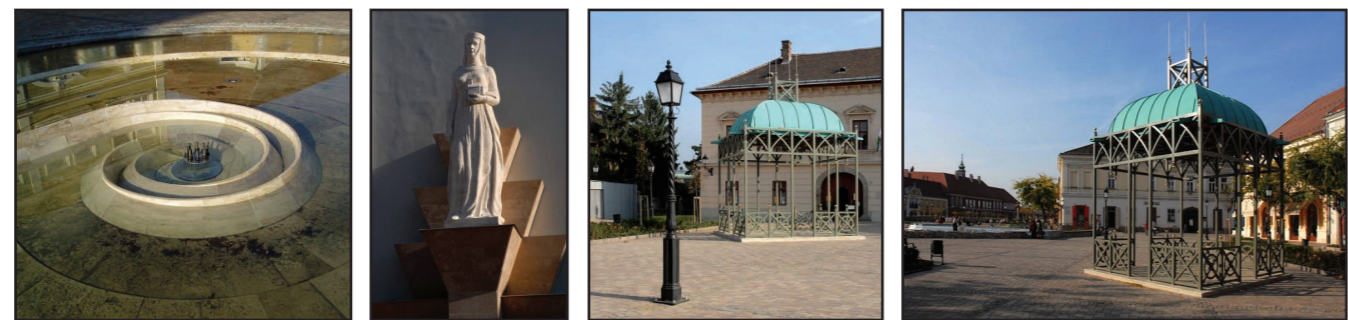
zetve Meggyesi Tamás professzor urat is. Mit lehet ehhez szólni?) És van itt még valami. Aláíró gyanánt azt a dr. Winkler Gábort tüntették fel, aki – életében először – az aláírás február 17-i dátumát követően, 2006. március 24-én látta – meghívásomra, irodámban – a váci főtér terveit. Soha korábban. Amiről véleményt mondott. Már csak az elő-előszüdülgő gyanúper kedvéért is ezt követően telefonon megkerestem az egyik alelnököt, Ágostházi László DLA urat is. Hát nem érdekes, hogy eladdig ő sem látta a tervet? Hogy lehet ilyen – számomra európeereknek számító – szaktekintélyeket ily módon megvezetni?

A váci főtér átépítése azóta elkészült. A tervezést ugyanazon évben kezdtük, amikor az ásatások elkezdődtek, 2003-ban. Jóllehet ez a terv nem nyert a pályázaton, de ennek a történetét most hagyjuk. Újabb változatok, sok-sok egyeztetés és a lassan előkerülő leletek alapján elkerülhetetlen pontosítások váltak szükségessé. Az így kialakuló terv képezte az újabb pályázat kiindulási alapját.

A munka régészeti része aszerint készült el, ahogy azt az ásatást vezető és befejező régész, Batizi Zoltán a talált leletek alapján javasolta. (Az ásatásokat Tettamanti Sarolta kezdte 2003-ban, folytatta 2004-ben, végül Batizi Zoltán fejezte be 2005-ben.)

Ugyanez mondható el a Kulturális Örökségvédelmi Hatástanulmány régészeti szakterületi részét készítő dr. Torma István anyagáról is. Összefoglalójának néhány passzusát idézem, mert az ott leírtak sehogy nem egyeztethetők össze az ICOMOS MNB nyilatkozata vonatkozó részével, mintha a megnyilvánuló felek nem is egy moziba járnának. De hogy nem ugyanazt a filmet nézték, az biztos.

„A váci Március 15. tér rekonstrukciója tervezési munkáinál kezdettől fogva érvényesültek az örökségvédelmi, azon belül a régészeti szempontok. A szakmai, önkormányzati és társadalmi vitákban, egyeztetésekben rendszeresen részt vettek a területileg illetékes Váci Múzeum és a Pest Megyei Múzeumigazgatóság, valamint a KÖH régészei és egyéb szakemberei. Az Ásatási Bizottság elnökeként és váci társadalmi megbízatásaim okán ezekbe én is bekapcsolódtam. A törvényes előírásoknak megfelelően – a város

költségén – sor került a középkori Szent Mihály-templom és a Bécsi kapu feltárására.”

(Itt kitérőt kell tennem. Nevezetesen azért, mert a régészek által ötmillió forintba prognosztizált feltárás hetven(!) millióra állt meg, amibe nem tartozott bele a visszatemetés költsége. A ráfordított idő a tervezett hét hónapnak három hóján a háromszorosa lett, és összességében három naptári évre terjedt ki. Ennyit az ICOMOS nyilatkozatában szereplő „az eredmények és következtetések idő előtti kierőszakolásáról” állításról.)

Folytatva dr. Torma István összefoglalóját: „A feltárásoknak köszönhetően, a tudományos eredményeken túl, lehetővé vált a két fontos emlék hiteles bemutatásának megtervezése. A terv ismeretében megállapítható, hogy az az örökségvédelmi és azon belül a régészeti érdekek figyelembe vételével és a törvényes előírások betartásával készült. Megvalósulás esetén a két régészeti objektum bemutatása hitelesen és a föld alatti eredeti, részben még feltáratlan maradványok biztonságos megóvásával történik. A Szent Mihály-templom, illetve körítő falának visszafogott, a jelenlegi felszín fölé csak kis mértékben kiemelkedő bemutatása esztétikailag szerencsés megoldás, nem zavarja a barokk tér látványát, összhatását. A tér folytatásában elhelyezkedő Bécsi kapu nagyobb mértékben kiemelkedő megjelenítése a középkori város szélét, a történelmi városrészbe való belépést hangsúlyosan, a barokk épületeket nem zavarva mutatja be. A Március 15. tér rekonstrukciója régészeti részének megvalósulása méltó folytatása lesz a város csaknem teljesen elpusztult középkori emlékeinek feltárására és bemutatására irányuló céltudatos munkának.”

Írta mindezt dr. Torma István Budapesten, 2005. szeptember 9-én.

És itt kell kiállnom még egy dolog mellett, hogy az athéni Agora sokkal inkább érthetővé lett – számomra is – az amerikai pénzből rekonstruált Attalosz sztoája által. Lehet azon széplelkűsködni, hogy melyik charta szelleme szerint. Szerintem, a dolog megértése és megélése a legfontosabb. Nézzük, mi az, ami sikerült, amit a „vájtszeműek” nem említenek.

Először általánosságban. A tér tele lett étellel. Reggeltől késő estig. (A város honlapján található webkamera képe igazolja állításomat.) A munkába járok, akiknek az útja errefelé vezet, élvezik, hogy nem kell a falak tövében körbemeni, mert át is lehet vágni a téren. Éttermek, cukrászdák nyíltak. Csokizó, borozó. Lettek teraszok. Kinn ülő vendégekkel. Megfigyelhető, hogy a nap haladtával, hogyan cserélődik a közönség. De ahol mindig vannak, pontosabban negyedóránként, de inkább óránként, várva a harangjátékot, az a zene- vagy harangpavilon. Philipp Frigyes főépítész szerint itt épült meg az ország legdrágább játszóté- re, mert a Szent Mihály templom – kettős védelmével – a kismamák kedvenc helyévé vált. Ide hozzák gyerekeiket, mert itt nyugodtan el lehet őket engedni, akár a burkolt, akár a füves részen. Játshatnak szabadon, miközben az édesanyák beszélgetnek, mert a figyelem mellett ez is belefér. Aztán délutánra kijönnek a gördeszkások meg a BMX-esek. Néha egy-egy autó, amihez persze behajtási engedély tartozik, de az sem parkolhat ott vég nélkül. Az ott lakók meg beviszik a kocsit. Végül maradnak a padon- ülők, meg a sétálók. Nekik a tér keskenyebb része is meg- teszi. Ők eleve ide jönnek, mert itt csendesebb. A Főtér találkozóhely lett. Ahol nem is unalmas egymásra várni egy kávéval vagy sörral az asztalon. Kialakultak asztaltársaság- ok. Az emberek újra beszélgetnek. De ezt írhatnám csupa nagybetűvel is, mert ezt az egyik legnagyobb sikernek ér- zem. A térre járn szokássá lett.

S akkor most nézzük darabjaiban. A váci Március 15. tér egységes voltából az ásatások eredményeként, ha valami mégiscsak ki kell hangsúlyozni mint legfontosabbat, az vitathatatlanul a Szent Mihály templom, a német város volt plébániatemploma. Klasszikusan körítőfallal védett, középkori templom. Tényéről és hozzávetőleges helyéről is tudtak. Első említése 1319-re datálható. Igazi pontosítást azonban csak az ásatásoktól lehetett várni. Milyen érdekes, ugyanez szerepel a Pogány–Horler-féle háború utáni rendezési tervben: „A tér oldalán az egykor ott állott közép- kori templom jelenlegi térszint alatt fekvő alapfalait fel kell tární és azokat a tervezett gyeprmezőbe kertészeti kialakí-

tással (teraszos lesüllyesztés, lépcsők stb.) be kell illeszteni.”

Itt szeretnék visszatérni dr. Torma István régészeti tervfejezetéhez. „A feltárás számos eredménnyel járt. Ezek közül a hatástanulmány szempontjából leglényegesebbeket Batizi Zoltán alapos kutatási összefoglalója alapján említem meg. A tervhez mellékelt összefoglalásból megállapítható, hogy az ásatás egyértelműen bizonyította Oracsek Ignác felmérésének pontosságát. Eszerint és a feltárás szerint az 1755-ben még álló templom legkorábbi része egy háromhajós, támpilléres gótikus templom volt, amely a 15. vagy a 16. században, több periódusban épült. Ugyancsak megállapítható volt, hogy az 1755 utáni átépítést nem Oracsek Ignác terve alapján végezték, az építési koncepció többször is módosult. A barokk építkezések sajnos megsemmisítettek a középkori templom keleti felét a szentéllyel együtt. ... A feltáráson a háromhajós templomnál korábbi templom(ok)ra utaló nyomok is előkerültek, ezekből azonban nem lehet alaprajzot rekonstruálni. ... Az 1755-ös felmérés pontossága lehetővé teszi a templom keleti részének alaprajzi bemutatását is. ... A jobb állapotban megmaradt barokk építmények egy része eredetiben bemutatható.”

Pontosan ezt tettük, bemutatva a barokk altemplom eredeti falait. A fentebb már említett Pogány–Horler-féle műleírástól annyiban térünk el, hogy a régészek tanácsára visszatemetett romok fölött, építészeti eszközökkel mutattuk meg a templomot, megkülönböztetve a megtaláltat a feltételezhetőtől. A barokk altemplom pedig része lett az együttesnek, mert itt adtunk helyet a tér történetét bemutató állandó kiállításnak. Az eredeti köveket, faragványokat, sírfedlapokat is itt mutatják be a kiállítást rendező régészek. Az altemplom tetejét ragasztott biztonsági üveggel fedtük, így az a nyitvatartási időn túl is látványosságot jelent. A templom burkolt síkja nyári rendezvények helye, a hétköznapiokon meg élénk nyüzsgés színhelye.

A megtalált osszáríum felett vezetett be az út a körítőfal déli kapujától a templom déli kapujáig. Azt pallókból készült, kiemelt járósíkkal különítettük el a temető füves térszintjétől. Az osszáríum ledobónyílását ma ugyancsak biztonsági üveg fedi.

A körítőfal nyugati kapuján kilépve, szemben a sorcsobogó jelenik meg, amiről az egyik helyi vájtszemű ítéző azt találta mondani, hogy a zavarosság(om)ra mi sem jellemzőbb, mint az, hogy a sorcsobogó vize szembe folyik a Dunával. Ez vitathatatlan tény. És? A vize ezen ellenmenet végén a szökőkút kerek medencéjébe vezetetik, csigavonal formában, hogy azután a kör közepéről fellöve jelentsen látványosságot. A víz intenzitását a szél függvényében lehet moderálni. A szökőkút így nyáridőn óriási pancsolások színhelye.

A Fehérek temploma oldalában a Cser Károly-féle I. világháborús Hősi Emlékmű maradványai helyére került az úgynevezett Fontána, egy vízfílmel működtetett szökőkút, ami egyben Szent Hedvignek, a Dunakanyar választott patrónájának a posztamense. Pici térrel, padokkal. Csak pihenni, vagy elmélkedni.

Visszafordulva a tér felé, a Fehérek temploma előtt újra lett tér avagy teresség, ahová vasárnap nagymise előtt, de még inkább után, ki lehet rajzani, találkozni, beszélgetni. A násznép itt gyülekezik, meg a körmenetek népe is. Eddig mindegy volt itt egy kicsit szélesebb járda, ahol a kanyarnak is fittyet hányva, ezerral döngetve fordultak be az autók, buszok, teherautók. Most visszakerült régi-új helyére a Szent József-oszlop. Nyitja vagy zárja a volt Curia előtti sétányt, ahol nemrég újabb étterem nyílt terasszal. Ezen a sétányon látható az értelemszerűen megtartott kőkávás, középkori kút, amely biztonsági üvegvetőt kapott.

A sétány végén, a volt Curia épülete előtt lelte meg a helyét a már említett zene- vagy harangpavilon. Tizenhármas harangjával a negyedóránkénti jelzésén és a beprogramozott százegynéhány dallamán túl, klaviatúrán játszható, egyedi koncertezésre is alkalmas. Fő funkciója azonban vitathatatlanul a fúvósokkal előadott kamara (tér)zene. Esti használatra önálló világítással bír.

Továbbmenve, a tér közepén van egy fantasztikus, háromraktusos pince. Olyan örült a középkorban sem volt, aki felépítmény nélkül épített volna pincét egy térre. A néhány fellelhető irattári dokumentum alapján tudható, hogy valaha itt állt a „városi ház”, avagy a „városi kőház”,

egyszóval a városháza. Ezért, szerettem volna ide egy háztömeget tenni, de – mert én is megszoktam, hogy ez a tér, amelyet ez ház valaha kettéosztott, egy tér – csakis olyat, ami átlátszik. Ez tehát egy üvegház lett volna, még szerkezetében is. Tízszáz húsz méteres, amekkora a pince befoglaló formája. Olyan házformájú. Amit én a ház archetipusának nevezek. Na, egyéb se kellett, ez aztán már kiverte a biztosítékot az Ölemléknél.

Pontosítok: a zsúri az üvegházat bár meggondolandónak, de összességében elfogadhatónak tartotta. Az engedélyezési eljárás során azonban az üvegház skandalummá lett. Neveztek ezt kertészeti neveldeként, vélték madárháznak, csúfolták mindenféleképpen. Ehhez még csak annyit, hogy az üvegház a tér formájára és főleg térfalainak és térfelületeinek arányára is magyarázatul szolgált volna, mert a látvány alapján elmondható, hogy vagy a tér túl nagy a térfalához képest, avagy a térfalak túl alacsonyak a terességhez képest. De ha tudjuk, hogy a tér közepén állt a Szent Mihály templom meg a Városháza, abban a pillanatban helyreáll a kép. Az egyensúly visszabilen, a tér arányossá lesz. De kinek érdekelnek a tények? Tényleg, érdekelnek ma még valakit is a tények? Engem igen.

Mert ami itt következik, az éppen a tények tekintetében nagyon fontos. Ez a Testvérvárosok kútja. Nem annak készült, de azzá fejlődött. A befoglaló nyolcszög alakú formája azonban maradt. Mert azt örökölte. Az ugyanis nem volt egyéb, mint a Cser Károly tervezte, 1933-ban felállított I. világháborús Hősi Emlékmű befoglaló alapja, amelyet az 1951-ben készített, Pogány–Horler-féle átalakítási tervben eltávolításra javasoltak, ám, legyen az vigasztaló, hogy a Szovjet Hősi Emlékművel egyetemben. Ezt követően került a nyolcszögletű emlékmű alapra a nevezett díszkút. A kávéra került testvérvárosi címerek és a közép-tömbre állított Szent János-oszlop a nemrég-múlt történelmének eredménye.

Amikor tervünket készítettük, a ki tudja hányadik Városképi Szekció ülésen szembesülhettünk a véleménnyel: ha tartani kívánjuk a Testvérvárosok kútja helyét, az igazán csak ütközik a kért Konstantin terasszal, ezért azt tegyük

távolabb. Így került a kút a Siketnémák Intézete bejárati tengelyébe. Komolyan, még örültem is neki, mert az óhajjal egyetértettem. Így került az oda, ahol van. Ez a hely pedig, eleve alkalmatlan volt egy akkora, mészkővel burkolt tükör megismétlésére, mint ami az 1951-es átalakítási tervben szerepelt. Ezért is „tömörítettük ezt akkorává, ami – hitünk szerint – arányos a produkcióhoz. (A történések azóta újabb kanyart vettek. Mert napjainkban a politika mindent megmász, benyálaz, bepiszkol. Még azt is mondhatnám, hogy undorítóvá tesz. Hogy jön ez ide? Sajnos egyszerűen, úgy is mondhatnám, hogy a „direkt könnyedségével”. Ez azonban egy önálló előadás alapját képezheti, aminek lényege: mindegy, hogy mi áron, de az I. világháborús Hősi Emlékművet vissza kell állítani az eredeti helyére, mégpedig jövő novemberig.)

Visszatérve az egykori városháza helyén megépíthetett teraszhoz mint az alatta lévő pinceétterem nyári akcióterületéhez: szerettem volna – ha már az üvegházat nem engedték – valamiféle, a volt tömegre utaló árnyékolást. Mindezt pusztán installációként, ami az idő végén akár el is bontható. A terasz lefedésére azonban legfeljebb az asztalonkénti napernyőket engedélyezték. Ez azt jelenti, hogy esőben a terasz használhatatlan. Ez azonban nem volt szempont: legyen ez a vendéglős baja. Azzá is lett.

Északra továbbmenve láthatjuk a Mária-oszlopot avagy Európa teret. Ez a valaha a Fehérek temploma mellett – bár már ott sem eredeti helyén – álló oszlop új helye. Valójában ez is egy inflexió pont, ahonnan a séta folytatható (lesz) kelet felé, a lassan teljesen megújuló zsinagóga irányába. Mária koronája sugallta az Európai Unió csillagkoszorújából következő burkolatjeleket.

A tér végére érve jutunk az ominózus Bécsi kapuhoz. Ahogyan azt dr. Torma István is írta, a várfal határvonalának és volt kapujának kívántam ezzel jelet adni. Alaprajzilag szolgálja a feltárt kontúrokon tartva, az amúgy levédett alapok felett, ami egyebek mellett az idők során a volt városfalra épült lakóházak különös helyzetét is illusztrálja. De azt is mondhatnám, hogy a kinn és a benn határát. A kopjás zászlók hegyei a régi metszeteken mindig pontosan

ábrázolt, a falból magasan kiemelkedő kaputorony egykori magasságát hivatottak megjeleníteni. Lehet persze azon vitatkozni, hogy mennyire hiteles ez a magasság. Lehet számon kérni métereket és centiket. Ám én sokkal fontosabbnak tartottam azt, amit a metszetek készítői is. A dolog jelentőségét. A mindenhol jól láthatóságot, ám a tér képét semmiképpen nem uraló megoldásként. A kapu amúgy – mint a kapuk általában, – átjárható. És mint a kapuk általában, ez is csak egy nyomással. Kiválóan biztosítva a forgalmat, de még inkább a sebesség csökkentését.

Külön kell szólni a kertészeti tervekről. Óriási vita övezte a tere jellemző fák, az ostorfák sorsát. Mind a megmaradókét, mind az újakét. Az alapdilemma persze az, hogy miként lehet az egyes kiemelt homlokzatokat – díszvilágítással együtt úgy bemutatni, hogy ezenközben a fák kellő közelségben is érvényesüljenek? Hogyan lehet az egyes – funkciójukban is jól elkülönülő – felületek arányát úgy megváltoztatni, hogy a tér zöldfelülete még növekedjen is? Szerintem az Illyés Zsuzsa által megtalált válaszok a kérdésfeltevőket – pontosítsak, azok zömét – is meggyőzték.

Szerettem, szeretjük ezt a tervet. Csinálni is, meg látni, elkészülni. Rengeteg kompromisszumával, csalódásával, döbbenetével együtt is. Ám, ha valahol, akkor itt fokozottan kellett szembesülni azzal, hogy az építész a végén magára marad. Mert a bírálatok többnyire úgy kezdődnek, hogy „ki volt az a marha, aki ezt tervezte”? Mindig egyes szám harmadik személyben. Nos, ez a marha én vagyok.

Sáros László

A váci főtér teljes rekonstrukciójának tervezői:

Felelős építész tervező: Sáros László DLA Ybl-díjas építész, munkatársak: Tenkács Márta, Emődi Kiss Tamás, Horváth Ákos, Papp Tamás, Pusztai Róbert, Válóczy Balázs, Terdik Bálint építészek, Kovács Dániel Dávid építészhallgató; statika: Zoltán Katalin; közlekedés: Rhorer Ádám; kert: Illyés Zsuzsa; mélyépítés: Boka János, Piukovics Attila; elektromos munkák: Fábás György, Kolics Tamásné

(A felvételeket Sáros László készítette)

Fábián Gáspár ÉPÍTÉSZETI MÚZEUMOT!

A Magyar Építészeti Múzeum 2008-ban egy nyári, a KÖH aulájában rendezett kiállítással és a Műemlékvédelem 2008/4. illetve 2008/5. számában egy-egy cikkösszeállítással ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. A cikkek mellett néhány dokumentumot is közreadtunk – így a Magyar Mérnök és Építész Egylet 1905-ös nagypályázatának (témája: építészeti múzeum) első díjas pályatervét (Lipták Pál), a Magyar Műszaki Múzeum háború előtti megalapításáról és viszontagságos sorsáról szóló hosszú beszámoló részleteit (Lósy Schmidt Ede), néhány, az Építészeti Múzeumról szóló írást Fábián Gáspár lapjából (Építő Ipar – Építő Művészet), illetve egy 1969-es jegyzőkönyvet a Magyar Építőművészek Szövetségében tartott tanácskozásról. Nem szerepelt a dokumentumválogatásban az alábbi cikk, amely tudomásunk szerint először vetette fel konkrétan a magyar építészeti múzeum létrehozásának szükségességét. A kiáltványyszerű írás érdekessége, hogy említi Nagy Virgilnek a Műegyetem Építészkarán létrehozandó múzeumra vonatkozó próbálkozását, illetve Kertész K. Róbert adatgyűjtését. Helytállóak Fábián megállapításai, ami a fiatal építész-nemzedék, illetve a nagyközönség nevelését, oktatását érinti. Szükség lenne saját épületre állandó kiállítóhelyiséggel, mely a már kialakult törzsközönségét bővítheti. Ezt viszont azóta sem sikerült megvalósítani, és ha a válságot, a kultúra, az építészet és építészek érdekérvényesítési lehetőségeit vesszük alapul, akkor nem is fog egyhamar sikerülni.

Hadik András

Mikor e témáról akarunk írni, fájdalmas érzés hatja át lelkünket. Hát hogyan lehetséges az, hogy egy országban, jobban mondva egy fővárosban, mely az elmúlt ötven év alatt éppen az építészet terén csodálatos lendületű fejlődést mutatott, nyoma sincs egy oly egységesen rendezett gyűjteménynek, mely minden idők gyermekei előtt föltárni hivatott a magyar haza istenáldotta nagy építész fiainak műveit?! Hát pl. az Opera pályatervét, melyet a magyar kormány megőrzés végett egyik közintézetének adományozott, egyszerűen elkallódtak, s a nagy Ybl Miklósnak egy másik intézménynél letétbe helyezett kiviteli tervei az Opera épületéről úgy tönkrementek, hogy belőlük csak egyetlenegy lehetett bemutatni.

Mikor ezt hallottuk, önkéntelenül arra gondoltunk, hogy hol lehetnek a többi nagyszabású középületeink pá-

lyatervet, pl. az Országházé, a Szépművészeti Múzeumé, a minisztériumoké, a templomoké, a Duna-hidaké stb., mily óriási kultúrkincset reprezentálnak ezek, s ma nem tud róluk senki semmit. Hát ez mindenesetre bűn a képzőművészetek anyjával, az építészettel szemben. Panaszkodunk, hogy a nagyközönség nem érti meg az építészet és nem sorolja a többi művészetek közé. De mi magunk vagyunk az oka ennek, hiszen nem törekedünk őket ránevelni a tervrajzok ismeretére, az építészeti megoldások szépségére. Ha lezajlik néha egy-egy tervpályázat, ezt bemutatjuk az érdeklődőknek, akik nagyrészt szakemberek, de a nagyközönség nem igen érdeklődik ezek után, míg a kiállítási helyiségek hol itt, hol ott vannak, így hiányzik az állandó jelleg, melyet csak is a múzeum adhat meg.

A festők, a szobrászok elmennek tanulmányozni elődeik neves alkotásait, s ihletet merítenek, technikai fogásokat tanulnak belőlük, így képességüket csiszolhatják, fejleszthetik. Hová menjen a szegény építész-nemzedék hasonló célból? A utcára talán, a megépült monumentumokat megtekinteni? Ezzel ugyan mesterségbeli készséget alig fog szerezni, mert azt csakis nagymesterek ihlett perceiben alkotott rajzaiból sajátíthatja el. Mi építészek ugyanis a rajzokból olvasunk, mint a zeneszerző a kottákból. Azután hogy tudná megítélni az ifjú építész az utcán, hogy melyik épület méltó a bámulatra, mikor azt sem tudja, ki volt alkotója. Hivatalból meg kellene jelölni minden műbeccsel bíró épületet, alkotója nevével és az építés idejével.

De ez nem elég. Az építőművészeti alkotásokat össze kell gyűjteni egy építészeti múzeumban. Még rágondolni is élvezet, mennyi szép kincs között járhatnánk-kelhetnénk itt, lelkünknek mily üdítő oázist nyújthatna e szent berek, különösen napjaink sivár, nyomorúságos, építőművészettől üres forgatagában.

Miért nincs nekünk építészeti múzeumunk!? Néhai nemeslelkű, szeretett, jó professzorom Nagy Virgil az új műegyetemen, tanszéke mellett egy hatalmas termet az építészeti múzeum számára óhajtott berendezni. Ott mindjárt, a tudás bölcsőjénél mutatta volna be az ifjúságnak a nagy elődök alkotásait. Mily nagyszerű gondolat volt ez, minő perspektíva az ifjú építészgeneráció nevelését illetően. És mi lett belőle? Jött egy geológustanárral, aki kijárta, hogy az építészeti múzeumnak szánt helyiség ásványtár legyen.

Úgy tudom ma is az. Ásványtár? Az van az országban legalább 500, minden múzeumnak, minden középiskolának van belőle. De építészeti múzeum nincs az országban egy sem.

Hát mégis kitől várhatjuk eme mindennél fontosabb ügyünk megvalósítását?

Mindenesetre a kultuszminisztertől: közelebb pedig attól a kiváló szervező képességű férfitől, aki először vetette fel az építészeti múzeum létesítésének szükségességét, sőt, mint tudjuk, igen értékes adathalmaz állt már a múltban is e célból rendelkezésre. Kertész K. Róbert államtitkár volt az, aki már 1922-ben körlevélben fordult az összes magyar építészhez adatgyűjtés céljából. Eme körlevélben többek között azt írta: „a m.kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium hivatalból legfőbb öre a hazai építőművészetnek és gondozója a hazai építész-művészeti tevékenységének. Mint a nevezett közigazgatási főhatóság építészeti osztályának vezetője áthatva a fent előadottak jelentősége által, felfektetni kívánok egy kataszterszerű jegyzéket, mely a magyar építőművészek alkotásait – úgy a kivitelre kerülteket, mint azokat, melyek csak terv alakjában maradtak meg – foglalja össze.”

Nem tudjuk, mi lett a sorsuk ezeknek az összegyűjtött adatoknak. Mindenesetre azonban mintegy magiát képezhetnék az építészeti múzeumnak. Ismerjük Kertész K. Róbert törhetetlen energiáját a maga elé tűzött cél keresztülvitelében és nem titok az sem, hogy a kultuszminiszter urnak ő a legmeghittebb tanácsadója. Így merjük remélni, hogy az építészeti múzeum ügyét is, melynek megvalósításán oly régóta dolgozik, mielőbb tető alá juttatni sikerülni fog.

A magyar építőművészet örökké halás lesz Kertész K. Róbertnek eme nagyszerű, rendkívül fontos és sürgető szükségletünknek megvalósításáért.

(Építő Ipar – Építő Művészet 1924. november 1.)

Kemény Bertalan **HOMÁLYBOGOZÁS** című könyve megjelent és megvásárolható a Püski-Masszi Nemzeti Könyvkereskedésben (1097 Budapest Tóth Kálmán u. 33. Kedvezményesen megrendelhető: MÁG Bt. 1135 Bp., Tahi u. 98. I/5 – A könyv ára 1260 Ft. Befizetés csekken, postaköltség nincs! 5 (és több) példány rendelése esetén 840 Ft (a postaköltséget ebben az esetben is a kiadó vállalja)

Hibaigazítás. előző számunkban Németh Zsolt – Simon Attila: *Meglévő és hiányzó szimmetriák a Szent Korona aroncsának zománcképein* c. cikkében a 37. oldal utolsó mondata helyesen így szól: *Néhány korábban már feltárt tény is a császárképek, illetve Geóbitzasz különböző kezek által, más tárgyhöz történő készítését erősíti: az előbbieken a felirat vörös színű, míg az utóbbin a Korona többi zománcképehez hasonlóan fekete.* Olvasóink elnézését kéri – a szerzők

HEIL TIBOR

1963–2008

Lapzártakor érkezett megdöbbentő hír, hogy Heil Tibor november 22-én, 45 éves korában meghalt. Munkáit következő számunkban fogjuk részletesen ismertetni.

HEIL TIBOR HALÁLÁRA

Heil Tibor meghalt. Tibor azonos volt a világgal. Világosság és sötétség viharos együttléte volt. Része volt a megdicsőülés és kárhozat egyaránt. Ahol járt, az egyhangú közepszerűségből vihar csapott fel, kovász volt, mások kenyere. A hatvanas évek elejének, a levert forradalom utáni letargia idejének szülötte, s a nyolcvanas évek ifjúságának erős, fiatal fája volt.

Ahogy a pusztító és rejtekező hatalom ellen önpusztításba kezd a nép, így rohant vesztébe Tibor is, így végzett vele ez a világ, s mi nem tudtuk megvédeni.

Búcsúzunk attól az Embertől, aki nélkülözhetetlen. Isten veled, Tibor!

Makovecz Imre

Tibor!

A tervet leszállítottuk, rendben van minden. A megbízó elmondta, hogy mennyit kutatott utánad, látta egy XII. kerületi házadat és nyomozott, mert neki mindenképpen ettől a tervezőtől kellett egy épület. Várt Rád, bízott Benned és Te betegen is megcsináltad. Mindig ilyen voltál, kisugárzásod, egyéniséged hatott mindenkire.

Már a főiskolán is, ahol megismertünk, a félév végére csapat volt körülötted, barátok, akiket részben általad kezdett el érdekelni az építészet. Motorja voltál a közösségnek, szerveztél bennünket. Azóta együtt voltunk a Makonában (ahová sokunkat te szerveztél be), a közös cégünkben, a Kvadrumban (ahová te kis kiterővel csatlakoztál) és az életben.

Mindig szerveztél, küzdöttél, bíztál még az utolsó időkben is, de ezt a csatát nem lehetett megnyerni.

Egy magyar népdallal búcsúzunk Tőled:

Ősz az idő hideg a tél,
Lehullik minden falevél,
De sok anya azt felszedné,
Ha a fiát megmenthetné.

Hideg idők vannak télen,
Maradásom nincsen nékem,
El kell menni katonának,
Itt kell hagyni a rózsámat.

Isten áldjon Tibor!

*Balassa Endre, Bata Tibor, Jánosi János,
Robogány Andrea, Zsigmond Ágnes, Zsigmond László
Kvadrum Építész Kft*

KÓNYA ÁDÁM

1935–2008

2008. november 25-én reggel elhunyt Kónya Ádám tudós, helytörténész, a Székely Nemzeti Múzeum nyugalmazott igazgatója, a Székely Nemzeti Tanács alelnöke.

Távozásával nemcsak a székely közművelődést érte pótolhatatlan veszteség, hanem a székelyföldi közéletet, a székelység autonómia törekvését is, amelyet hűséggel szolgált haláláig.

Kónya Ádám 1935-ben született. Tanári oklevelet 1956-ban szerzett a Bolyai Tudományegyetem földrajz–földtan szakán. Sepsiszentgyörgyön és Kőkösön volt tanár, 1990-től a Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, 1989-től Sepsiszentgyörgy város önkormányzati képviselője. Tanácsaival, tudásával, tudománynépszerűsítő írásaival, szaktanulmányai-val, előadásaival, közéleti szerepvállalásával, egész munkásságával népét, a székelységet szolgált.

Tagja volt a Székely Nemzeti Tanács Kezdeményező Testületének, és megalakulásától alelnöke a Székely Nem-

zeti Tanácsnak, ugyanakkor vállalta a Sepsiszentgyörgyi Székely Tanács elnöki tisztét is. Az ő előterjesztése alapján fogadta el 2004. január 17-én az aránysávos kék lobogót saját jelképeként a Székely Nemzeti Tanács, amely azóta, mint székely zászló egész Székelyföldön elterjedt.

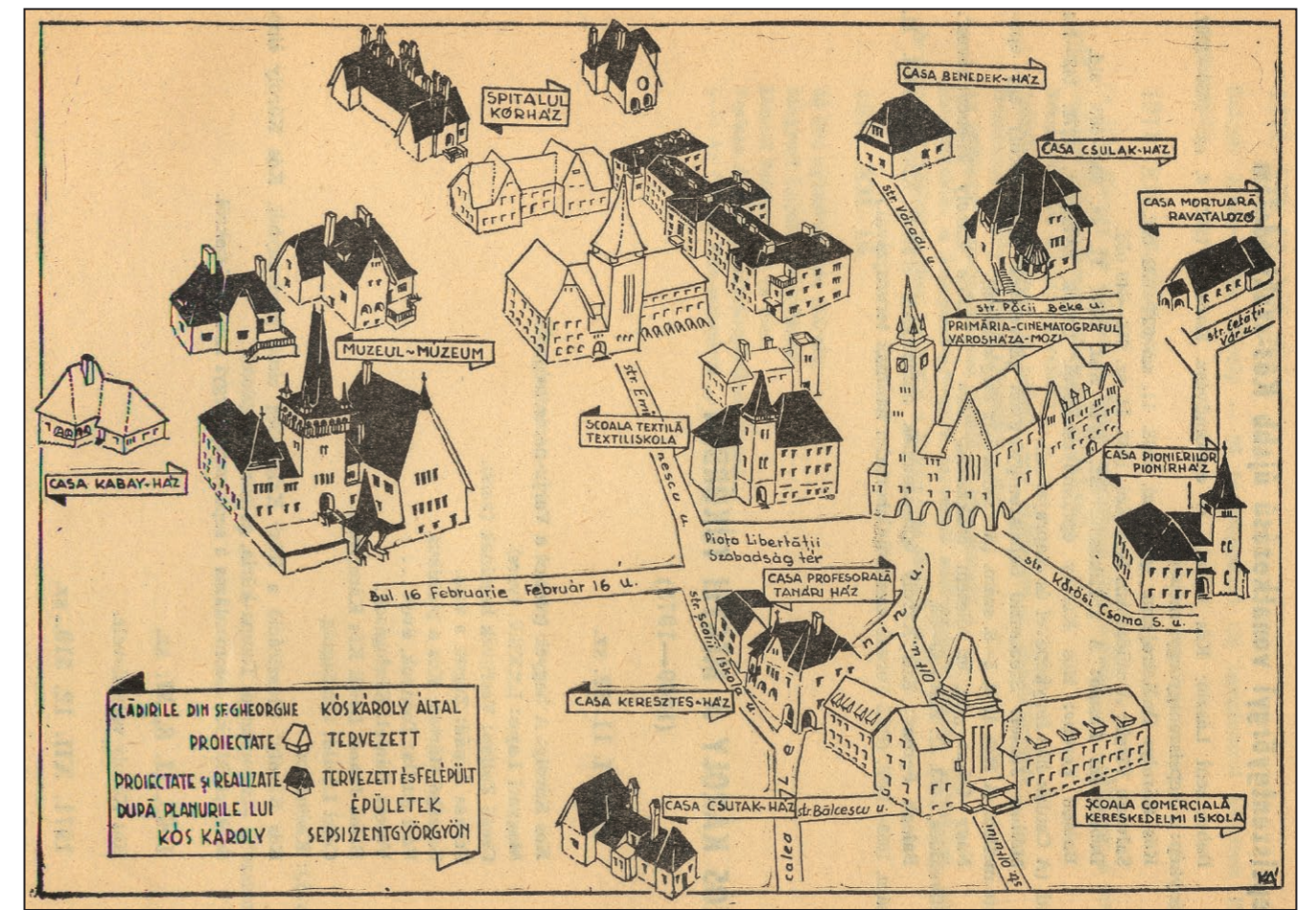
Búcsúzunk Kónya Ádámotól, aki a hagyományainkra építő tudásközpontú jövő megteremtésének felelősségét hagyta örökül mindazokra, akik közéleti szerepet vállalnak Székelyföldön.

Kónya Ádám földi maradványait november 28-án, pénteken 14 órától helyezik örök nyugalomra a sepsiszentgyörgyi vártemplom ravatalozójából.

Nyugalma legyen csendes.

A Székely Nemzeti Tanács Állandó Bizottsága

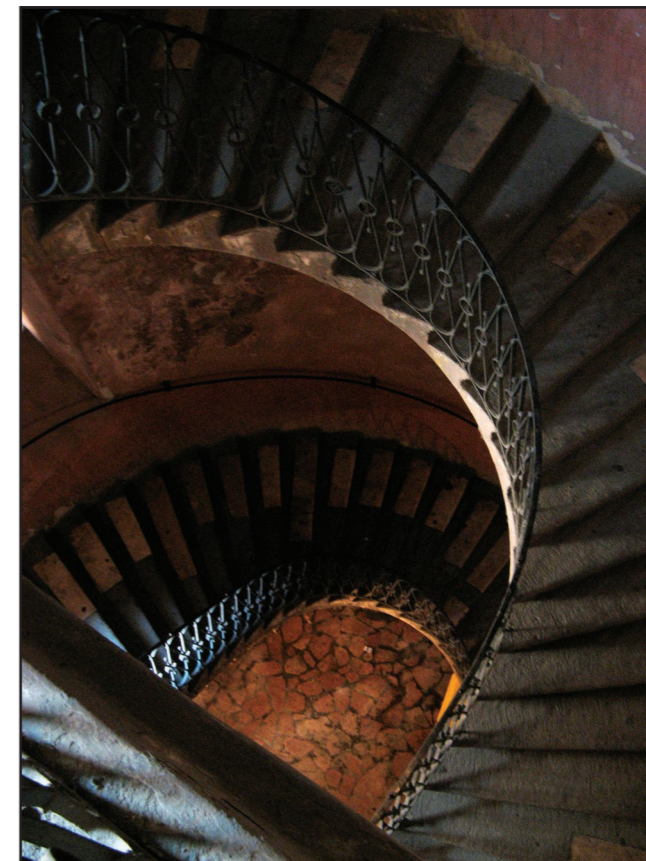
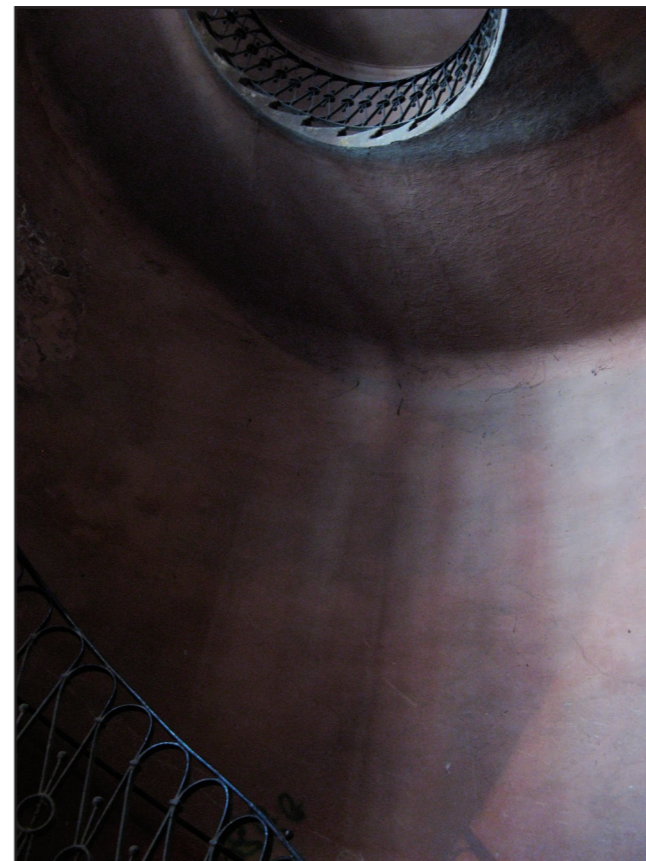
Kónya Ádám rajza Kós Károly sepsiszentgyörgyi épületeiről. (Tanulmányok és közlemények, Sepsiszentgyörgyi Múzeum, 1973.)

A Holnap Kiadó építészeti könyvsorozatának idei kötete POLLACK MIHÁLY életművét ismerteti. (A kiadó boltjaiban karácsonyig féláron kaphatók a sorozat kötetei.) A könyvet Bibó István építészettörténész, a 19. század építészetének kutatója írta és Gerle János szerkesztette. A könyv Zádor Anna 1960-ban megjelent monográfiájára támaszkodik, de részletesen közli az azóta elért kutatási eredményeket is. A kötetet bibliográfia, névmutató és angol nyelvű összefoglaló egészíti ki. Pollack életműve a mindenki által ismert Nemzeti Múzeumon kívül jószerivel ismeretlen. Ez nemcsak egy szakmai tájékoztatás következmé-

nye, hiszen mintegy 200 épületének legfeljebb egytizede maradt az utókorra többé-kevésbé az eredeti állapotot őrző formában, és egy újabb egytized jelentősen átalakítva. A többi elpusztult. A ránk maradt klasszicista épületekbe szerencsével, ügyességgel bejutva azonban ennek a korszaknak megdöbbentően szép, és valóban alig ismert emlékei tárulnak fel, megdöbbentően lepusztult, méltatlan állapotban. Néhány, történelmi szempontból is jelentős Pollack-épület lépcsőházából mutatunk be jelenkori részleteket; a megjelent kötet archív képei természetesen a tervezéskori állapotot igyekeznek minél teljesebben bemutatni.

Szemben: a Kossuth Lajos utcai Horváth-ház és a Király utcai Dlačhy-ház; ezen az oldalon: a Dlačhy-ház, lent a Nádor utcai Pollack-ház és a Dorottya utcai Kardetter-ház beső részletei láthatók (A felvételeket Gerle János készítette)

